This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

295
B44

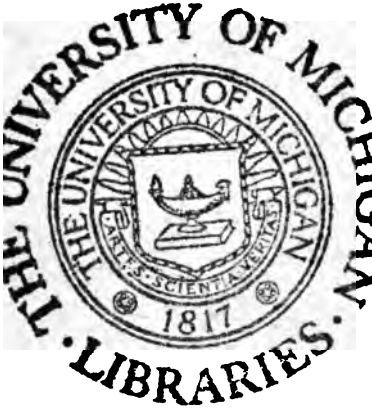
THE UNIVERSITY OF MICHIGAN
THE UNIVERSITY OF MICHIGAN
ARTES SCIENTIA VERITAS
1817
LIBRARIES

Slovensko-nemška meja na Štajerskem.

Kulturno zgodovinski in narodnopisni doneski.

Nabral Ante Beg.

Panslav iz „Slovenskega Hlapca“.

Z zemljepisnim načrtom.

Cena 1 K.

V Ljubljani 1905.

Tiskala „Narodna tiskarna“.
Založil Ante Beg.

Slovensko-nemška meja na Štajerskem.

o o o

Kulturno zgodovinski in narodnopisni doneski.

Nabral

Ante Beg.

Ponatis iz „Slovenskega Naroda".

Z zemljepisnim načrtom.

Cena 1 K.

Ljubljana 1905.

Tiskala „Narodna tiskarna".

Založil Ante Beg.

KAZALO.

DB
295
B44

Stran

Predgovor 1
II. Muta 6
III. Sv. Primož. Sv. Jernej. Pernice. . . 8
IV. Sobota 16
V. Bela. Sv. Ožbalt. Sv. Lovrenc. Ivnica . 30
VI. Radelj. Sv. Pankracij. Kaplja. Sv. Duh na Ostrem vrhu 36
VII. Arvež. Lučane 50
VIII. Sv. Juri na Pesnici. Svičina. Gomilica. Ernož 79
IX. Spielfeld. Cmurek. Marija Snežna (Velka). Sv. Ana na Krembergu . 86
X. Apače. Radgona. Prekmurje 93
Splošni pregled 103

Predgovor.

Meja se pogreza! Čuvajmo meje! Take klice prečesto slišimo na ljudskih shodih ter čitamo v političnih glasilih. Ker pa mora vsakega zavednega Slovenca med vsemi dnevnimi vprašanji vendar v prvi vrsti zanimati vprašanje o narodnem obstoju, je potrebno vedeti, ali res nazadujemo in v kakem obsegu, kdo je temu kriv in kaj bi bilo ukreniti v našo obrambo.

Posebno v nejasnem smo v tem pogledu glede položaja ob jezikovni meji na Štajerskem, in to ne morda samo v Ljubljani, kjer se čestokrat piše o slovenski periferiji kakor o bolniku, ki se nam pač smili, a pomagati mu ne moremo z drugim, kakor s sočutno tolažbo. Ne, jasnega pregleda po narodnostni meji nima sploh velika večina slovenskih politikov in takozvanih

narodnih voditeljev, da niti v neposrednji soseščini, v Mariboru.

Pisec naslednjega razmotrivanja je porabil svoj kratki letošnji dopust v to, da je večinoma peš prepotoval celo jezikovno mejo od Koroške do Ogrske, kakor so jo zaznamovali baron Czörnig, Kozler, Šuman i. dr., da nabere morda vsaj nekaj drobtinic za sposobnejše raziskovalce narodno-kulturne zgodovine, preden se sledovi še bolj ne izbrišejo. Neposredni povod k temu mu je dal g. prof. Orožen, ki je začel po svojem priznano strokovnjaškem načinu pred leti opisovati pričetek jezikovne meje („Planinski Vestnik“ 1901), a le žal, da mu obljubljenega ni bilo mogoče nadaljevati in dovršiti, dobili bi bili jasno sliko.

Že bilanca o polstoletju našega življa ob meji je taka, da mora vsakega Slovenca pretresti iz narodne letargije. In ta namen je pisec tudi imel.

I.

Leta 1850. so našteli na Štajerskem 642.194 Nemcev in 363.750 Slovencev (Hlubek-Weiss „Ein treues Bil des Herzogthumes Steiermark, Graz 1860), tedaj je še bilo 42.653 čez tretjino Slovencev; leta 1880. je bilo 794 841 Nemcev in 388.419 Slovencev, potemtakem že za 18.003 pod tretjino. Nemci so v 30 letih napredovali za 152.647. Slovenci pa le za 24.669 duš. Leta 1900. pa so našteli 902.343 Nemcev in 409.521 Slovencev. Nemci so v 20 letih napredovali za 107.502, Slovenci pa le za 21.112 duš. V zadnjih 50 letih so se Nemci pomnožili za 260.149 t. j. 40½%. Slovenci pa le za 45.781 duš ali za 12½%. Z drugim zgledom povedano: Leta 1850. je bilo na 100 prebivalcev 64 Nemcev in 36 Slovencev, leta 1900 pa 69 Nemcev in 31 Slovencev. Seveda je ta sprememba

le bolj na papirju, kjer se nemška požrešnost in nasilnost stopnjuje od desetletja do desetletja, pri čemer hodi nemškim oblastim na roke posebno zastareli zistem, da ni treba šteti ljudstva po narodnosti, temuč po občevalnem jeziku. In tako so nam Nemci posebno ob jezikovnih mejah, kjer je znanje nemščine seveda zelo razširjeno, s svojo kosmato vestjo požrli na tisoče slovenskih duš.

Narodno mejo na Štajerskem je opisal temeljito tedanji profesor, sedanji dvorni svetnik gosp. Šuman v knjigi „Slovenski Štajer I.“, ki jo je izdala „Slovenska Matica“ leta 1868. V uvodu piše: „Narodna meja v severu je živa meja, in se premika, kakor se to samo po sebi razumeva. Močnejši (silovitejši!) in marljivejši (drznejši!) živelj sili slabejšega in manj zdramljenega nazaj, stiskaje s premoženjem in vedo, in kakor se tudi včasi (v Avstriji napram Slovanom redno!) zgodi, z državno pomočjo. Vsaj znano je, da so nekdaj Slovenci bivali ne le po Kranjskem, *Goriškem*, južnem Koroškem, južnem

Štirskem, v Istri, v Trstu, v svojem kosu Ogrske in Beneške, ampak, kakor nam spričujejo slovenska krajna imena in zgodovina, po celem Štirskem in še mnogo dalje od Adrije in Donave . . . Ali nam je mehkužnost in nesloga ali so nam presilni navali divjih narodov meje tako daleč spodjedli, kdo bode razločil? Kdo se tudi drzne tožiti zgodovino in previdnost? Gojimo rajši in marljivejše sedanjost, kajti tudi v novejšem času se meja rije naprej, delavnejši (?) in marnejši (?) si zemlje pridobiva, drugi pa jo zgubljava.“

Potem opisuje jezikovno mejo, kakor so jo zaznamovali pred njim baron Czörnig, dr. Bernhardi i. dr. Recimo pa tudi, da se ni povsod osebno prepričal o dejanskem stanju, vendar lahko iz njegovega opisa vidimo, koliko se je še v ne 40 letih za Slovence spremenilo.

Pri potovanju se seveda nisem strogo držal opisane meje, temuč po potrebi krenil preko nje na sever in na jug.

II. Muta.

Šola družbe sv. Cirila in Metoda.

Z železnice sem se vozil od Ljubljane do starodavnega trga Muta (Hohenmauthen), ki je že močno ponemčen. Leta 1880. so našteli 738 Nemcev in le 32 Slovencev, leta 1900. pa 945 Nemcev in 121 Slovencev. Lep napredek! Šola je seveda popolnoma nemška, dočim je še cerkev zaradi slovenske okolice večinoma slovenska. Par let sem zdržuje na Muti naša družba sv. Cirila in Metoda dekliško šolo, v kateri poučujejo šolske sestre. Družba je kupila v ta namen prostoren grad, ki je pri družbi investiran s 30.000 kronami. In ravno glede te šole sem slišal na svojem potovanju rodoljubne duhovnike trpko kritikovati našo šolsko družbo. Tukaj se ni družbi smilila tako velika svota, a kakor bomo pozneje videli, je pri drugih obmejnih šolah naravnost neodpustno skoparila in „glihala“ za par stotakov, tako, da jo je nemški šulferajn prekosil z neznatno vsoto ter si pridobil oblast nad šolo in njenim

podukom za vedno. Ako bi bila naša šolska družba tako praktična, kakor je šulferajn, bi samo s tem denarjem rešila takorekoč vse obmejne šole, ki so sedaj še vsaj deloma slovenske, a so v neprestani nevarnosti. Javna tajnost je namreč, da šulferajn po svojih zaupnikih obvešča za nacijonalno delo vnete učitelje, ki jih ima v evidenci, da dobi učitelj na tej in tej šoli ob meji primerno letno nagrado iz društvene blagajne. Od tod pride, da je za take šole, pa najsibodo še tako v neprijetnem kraju, vedno dovolj nemških prosilcev, dočim v nemških krajih samih učiteljev primanjkuje. Tako je v gorati Soboti za učitelja mlad Nemec iz Šlezije, ki je celo v svaštvu z bivšim naučnim ministrom vit. Hartlom, v Kaplji Nemec iz Gor. Štajerske itd. Ali bi ne mogla tudi naša družba tako postopati? Treba bi bilo poleg dobre volje le dobro informovanih zaupnikov, a ne samo med duhovniki, temuč tudi med zavednimi učitelji blizu jezikovne meje.

Dekliška družbena šola na Muti ne obeta nikakih praktičnih sadov. Moški

naraščaj, ki je vendar v prvi vrsti opora za narodni obstoj izpostavljenih obmejnih krajev, so prepustili svoji usodi, da se nadalje ponemčuje. Deklice pa, ki se navadno itak prilagode političnemu mišljenja svojih bodočih mož, vzgajajo nune za bogomoljke. Da se pri tem pri nunah na Muti vsekako goji nemščina čez postavno mejo, dokazujejo hvalospevi nemškutarskega okrajnega šol. nadzornika o tej šoli.

III. Sv. Primož, Sv. Jernej, Pernica.

Izstopivši na Muti sem se takoj prepričal, da sem prišel med prostodušno in lahkoverno hribovsko prebivalstvo. V gostilni me je neki gorski kmetič nekaj časa zvedljivo opazoval od sosednje mize, potem pa se mi ponižno približal, nagovorivši me „Herr Bezirksarzt.“ Dasi sem mu takoj slovensko pojasnil, da nisem živinozdravnik, temuč tujec, pomežiknil je samo hudomušno dobri možiček, češ, saj te poznam. Potem pa mi je začel razla-

gati, kako mu kobila kašlja in v kolenu ji nekaj hrešči. Nisem se ga mogel drugače odkrižati, kakor da sem mu obljubil, da pridem pri priliki naduš̆ljivo kljuse pogledat.

Nato sem lezel v hudi hrib do podružnice Sv. Primoža (806 m), kjer je tudi sedež zadnje slovenske občine na severu proti Golovškemu pogorju. V to občino spada tudi župnija Sv. Jernej. Občina je zelo razsežna ter sega od Drave do Krumbacha oziroma Bistrice. Gostilna pri Sv. Primožu je zakajena nizka čumnata, v kateri je nemška gostilničarka kuhala na odprtem ognjišču kosilo za ljudi in svinje. V čumnati sem že našel neko premožno kmetico iz sosednje župnije Sv. Lovrenca z dojenčkom, ki se je na vse pretege jokal. Prinesla ga je „zaobljubit“ sv. Primožu, ki je baje „dober“ za — gliste. Začel sem mater izpraševati in ko sem spoznal, da ima otrok črevesni katar, nasvetoval sem ji nedolžno domače zdravilo. Takoj je krčmarica kmetici prišepnila: „Der Herr ist Arzt, er war ja schon öfters bei

uns.“ Dasi se je ženica vede ali nevede debelo zlagala, bilo mi je mučno ter sem brž odrinil, misleč si: Ako se bo to tako stopnjevalo, pridem na visoko Golico najmanj kot sanitetni svetnik.

Od cerkve Sv. Primoža se že vidi stolp v visokem smrečju skrite župne cerkve Sv. Jerneja (1044 m), kjer pase planinske ovce in kozle ljubljanski „Sibirjan“ gosp. Rudolf Raktelj, vnet rodoljub, kateremu se imamo zahvaliti, da so občina, cerkev in šola še slovenske.

Župnija Sv. Jerneja nad Muto, navadno nazivana le v Radvanju,*) je takozvana jožefinska ter je bila ustanovljena leta 1788. Cerkev se omenja v listinah marenberških nun že leta 1382. Župnišče je bilo zgrajeno leta 1791. Župnija je bila do delitve lavantinske škofije (1859) sekovska, kakor

*) Prav bi se menda moralo imenovati v Radomi. Odkod so Nemci dobili svojo spako Rothwein, mi ni prav jasno. Saj tu ne raste ne rdeče ne belo vino, ako izvzamemo — borovničevca.

sploh vsa marenberška dekanija. Otel jo je narodne smrti škof Slomšek, žal, da je prišla v lavantinsko škofijo že zelo ponemčena, kateri sledovi se menda ne bodo nikoli izbrisali. Vendar se Slovenci toliko zavedajo, da se nebodo dali več ponemčiti, ako gmotno ne propadejo ter jim „Südmark“ ne pokupi posestev. To se namreč že sedaj često dogaja. Tudi s primožitvami se mnogo posestev ponemčuje Tako sta edina dva kmeta na vrhu pri cerkvi nemška. Eden teh se je priselil s „Südmarkinim“ denarjem drugi pa ima za ženo Nemko, da so mu otroci že trdi Nemci. Vkljub vsemu temu pa število Slovencev napreduje. Dočim je bilo pri ljudskem štetju leta 1880. še 170 Nemcev in 191 Slovencev, so našteli leta 1900 že 335 Slovencev, in le 138 Nemcev. Slovenci so potemtakem napredovali za 144, Nemci pa nazadovali za 32 duš. Cela občina Sv. Primož je štela leta 1880. 650 Slovencev in 333 Nemcev, leta 1900 pa 721 Slovencev in 236 Nemcev. Slovenci so napredovali za 97, Nemci pa nazadovali za 71 duš. Zasluga za

tako lepi napredek gre, kakor že rečeno, sedanjemu župniku in zelo zavednemu županu Tomu H e l b l u pri Sv. Primožu. Mož je že nad 10 let župan ter je naročen na slovenske časopise, ki jih izposojuje tudi sosedom. Sploh odločujejo pri volitvah v prid in čast slovenski stvari trdni in zavedni posestniki pod Sv. Primožem proti Dravi, kakor Sušek, Kresnik, Paradižnik, Robnik, Ričnik i. dr.

Šola je enorazredna ter je pouk nemški, le v prvem šolskem letu se poučuje s pomočjo slovenščine. Učitelji so bili dosedaj še vedno Slovenci. Prvi učitelj je bil že imenovani župnik Raktelj. A tu gorje Slovencem, ako se za pogosto menjajočo učiteljsko službo ne oglasi Slovenec. V 20 do 30 izginejo Slovenci.*) Zato pa veljaj posebno za to šolo migljaj družbi sv. Cirila in Metoda. Da je dobila sploh nemščina toliko oblast v šoli, zakrivil je nekdanji župnik Jurij Galun, ki je sprejel od

*) Šola je ravnokar prišla v I. plačilni razred vsled česar se najbrže ne bo manj kalo prosilcev.

nemškega šulferajna beraških 200 gld. za neko izpopolnitev, oziroma popravo lesenega šolskega poslopja. Za to judeževo ceno je dobila nemščina prvenstvo v šoli. Umevno je, da se je občina zoper oktroirani ji nemški pouk pritožila do upravnega sodišča, toda vse zaman. Bati se je, da pri vsakojakem razširjenju te šole zopet prehiti nemški šulferajn našo šolsko družbo ter slovenščino sploh izpodrine. Zato: čujmo in pazimo!

Cerkev je še povsem slovenska z vsemi pridigami, le evangelij se prebere tudi nemško. Vprašal sem župnika, ali Nemci zapuste med pridigo cerkev. „Nikakor ne," je bil odgovor. „Privadili so se že ter med pridigo sladko zaspe v klopeh." Svoječasno je bila vsak mesec ena nemška pridiga.

Na pokopališču je večina napisov še slovenskih Neka posebnost je v tej in sosednjih — slovenskih in nemških — župnijah, da imajo domače „poete", ki sestavljajo „ganljive" nagrobne napise. Zato se mi naj oprosti, ako omenjam tudi nekaj pokopališč. Saj se ta

napisov spoznava národno mišljenje in kulturna stopnja. Pri Sv. Jerneju n. pr. sem našel napise: „Tukaj počiva Matilda Tergtav . . . Zapustila solzno dolino in šla v večno domovino. Zdaj se pri Bogu veseli, in za nas Boga prosi.“ (Joj, rima!) Ali pa: „Poglej o človek, kraj pokopa. Tukaj sem je naša hoja. Kdor pravičen gre od tod, v sveti raj veselja pot. (?) (No pa to so pesniške svoboščine!). — Še redkejša posebnost, kakor ti napisi, pa je pri Sv. Jerneju iz desek zbita mrtvašnica, v kateri stanuje mežnar, organist, ministrant in grobar v eni osebi, s svojo ženo. Stara dvojica je prav zadovoljna stranka, ki ljubi mir, kakršnega pač „svet ne more dati“ v popolnejši meri kakor v mrtvaščnici na pokopališču. Mrmrata nekoliko samo tedaj, ako ju prežene iz mirnega bivališča kak mrtvec, ki pride v njuno stanovanje čakat sodne obdukcije. No, pa to traja k večjemu le dva dni ter taki slučaji tam v gorovju tudi niso prepogosti.

G. prof. Orožen omenja v svojem *potopisu* od slovensko nemške meje, da

je zadnji slovenski napis proti severu na radeljskem sedlu med Marenbergom in Ivnico. Zadnji slovenski napis pa ni ta, temuč oni med Sv. Jernejem in Soboto ob meji občine Sv. Primož. Ta napis se glasi: Kraj so. (sv.) Arnej (tudi Kozlerjev zemljevid ima Arnej za Jernej), občina so. Primuž, sodni okraj Marnberg. Pol. okraj Slov. Gradec.“

Goro Sv. Jerneja loči od Sobote globok jarek po katerem teče Krumbach (pri Šumanu najdemo tudi slovensko ime Kriva, a ljudstvo tega imena ne pozna), Soboto od Pernic enako globok jarek z Bistrico, dočim tečeta po jarku med Sv. Jernejem in Pernicami združena ta dva potoka. Blizu razvodja, ki ga Nemci imenujejo „Zweiwasser“, je zadnji zavedni slovenski kmet Ribič, ki je naročen na slovenske liste in čigar sinovi še sploh nemški ne znajo. Seveda so se brati učili le doma, ker je na vsako izmed treh gora v šolo predaleč. — Vredno se mi še zdi omeniti jezikovno posebnost, da ljudstvo naglašuje ime tega potoka Bistríca, dasi sicer navadno in čestokrat povsem napačno

naglašuje mnogozložnice na prvem zlogu. Vse druge Bistrice, kar jih je na Štajerskem, Koroškem in Kranjskem so naglašene na prvem zlogu.

K Pernicam, ki so na 1060 m visoki gori ob koroški meji, nisem lezel, ker se mi je povedalo, da so jezikovne razmere slične, v marsičem celo ugodnejše kot pri Sv. Jerneju. Šola in cerkev sta še slovenski. Sploh ni nevarnosti za Pernice, dokler se še oglašajo slovenski učitelji za službo. Seveda izprašanega učitelja le težko dobijo na tako visočino, kjer se „sliši nebeški petelin peti.“ Leta 1880 so uradno našteli 507 Slovencev in 74 Nemcev, leta 1900 pa 472 Slovencev in 93 Nemcev. Neumevno! Družba sv. Mohorja šteje celo 27 udov.

IV. Sobota (1070 *m*).

Ime Sobota (prav Sopotje, Sopot) je v zgodovini slovenskega naroda tako žalostnega spomina kakor Solferino za avstrijsko armado. Nobena slovenska župnija se ni tako naglo ponemčila,

kakor Sobota. Preobrat se je izvršil v 50 letih. „Prijatelj“ je pisal leta 1855., tedaj ravno pred 50 leti: „Sobota, zadnja kuracija v hudih planinah na koroški meji, je menda n a p o l s l o v e n s k a. Sedanji kurat gosp. Jožef Divjak, pred kratkim še kaplan pri Sv. Jurju na Šavnici, mi je pisal sledeče: Ravno pretečeno nedeljo sem slovenski predekoval (pridigoval) pa sliši! s kakim veseljem so me posebno stari Sobotančarji poslušali. Solze so me polile, kader po pridigi stari možje in ženske k meni v hišo pridejo s solznatimi očmi hvalit, rekoč: „Ljubi česti vredni gosp. fajmošter! Bog se je smilil čez nas, da nam je pa enkrat slovenskega gospoda dal; takše pridige še svoje žive dni nismo čuli itd.“ Ne vem, kako Sobotčani umijo to, ker so njihovi kurati v s e l e j b i l i S l o v e n c i, kakor pred sedanjim hvale vredni gosp. Anton Kegl, in včasi (?) je se njim pridigovalo tudi po slovenski. Jaz mislim, da nove okolšine napeljavajo ljudi na nove misli, in da se bolj dopade, kteri bolj po narečji domačih govori. Res pa je,

da se Sobota jako ponemčuje in da je šola celo nemška. Pa tudi tu bi se kaj storiti dalo.“ (To pismo je pisal kurat Divjak najbrže gomilskemu župniku Muršcu, ki ga je priobčil v „Prijatelju“ v dopisu „Od slovensko-nemške meje na Štajerskem.“)

Uradno ljudsko štetje leta 1880. je še našlo v Soboti poleg 701 Nemca 184 Slovencev, leta 1900 pa še samo 12 Slovencev in 774 Nemcev.

Dokler je bila v župniji steklarna (Spiegelhütte) je štela Sobota 1400 prebivalcev ter je bila pri steklarni tudi posebna šola. Župnija je bila ustanovljena leta 1777., a že leta 1788. je prešla k sekovski škofiji, ker je tako želel takratni graški škof grof Attems, češ, da „Slovence zelo ljubi“. In res jih je imel rad „za znesti,“ zakaj, ko je pri delitvi škofije leta 1859. prišla Sobota nazaj k lavantinski škofiji, bila je že grdo ponemčena, dasi so ji bili župniki, kakor že piše Divjak, vedno Slovenci. Tako navaja župna kronika od leta 1783. do 1792. nekega Matijo Kalana z opazko „ein Krainer“. Lahko pa se

trdi, da so k ponemčenju Sobote največ pripomogli lavantinski župniki, posebno umrli Hainschek in še živeči župnik v Gor. Ponikvi Jos. Kunej. Ta dva sta po nemško pačila krajevna in lastna imena v uradnih spisih.

Najgrše narodno izdajstvo pa je zakrivil za Soboto župnik B., doma od Sv. Jurja v Slov. Goricah, ki je umrl v Soboti leta 1849. Kakor piše Božidar R a i č v svojem potopisu v „Novicah“ leta 1860 („Potnikove misli in opazke hodé iz Maribora po ovinkih v Maribor“) je bila Sobota nekaj desetletij poprej še v s a s l o v e n s k a; imenovani župnik B. je že kot kaplan v Marenbergu največ pripomogel, da se je ta trg ponemčil. Iz lastnega nagiba je začel nekatere tržane učiti nemško brati in pisati ter položil tako podlago nemški šoli. Prišedši za župnika v Soboto, je našel cerkev še napol slovensko, t. j. po dve pridigi v mesecu sta bili slovenski, dve pa nemški, dočim je bil krščanski nauk še večinoma slovenski. Tudi spovedovali so se skoraj še vsi župljani slovensko. Da bi ustregel

nemškim glažutarjem, je začel B. samo nemško pridigovati. Raič k temu vzklika: „Jeli se to pravi po načelu Kristusove vere ovčice pasti, za njih dušno srečo skrbeti, ne verjamem.“ Sicer pa je Raič naletel le na dva dečka, ki nista hotela razumeti slovensko, vsi drugi „radi po domače osujejo“ (osovati = ondotni izraz za pogovarjati se, meniti se). Jaz sem naletel le na nekega starega pastirja, ki je rad slovensko govoril, četudi v grozni mešanici, vendar je še izgovarjal z za g, kakor v Dravberzi za v Dravbergu.

Dandanes je slovenščina v Soboti le še častitljiv pomnik. V dobrih 30 letih se nele ne bo več razumela, temuč tudi ne več slišala slovenska beseda. Po zatrjevanju sedanjega župnega upravitelja, g. Jos. Kostanjevca, razume še ena tretjina — starejši ljudje — slovensko. Govori pa se menda v nobeni hiši več slovenščina. G. Kostanjevec je navdušen rodoljub, a žal nima v narodnem oziru kaj več reševati. Sicer pa se nekdaj orjaškemu možu tudi pozna, da mu je

gorski zrak preoster ali pa ima prehudo domotožje po vinorodni, solčni „Prlekovini“.

Družba sv. Mohorja ima med ljudstvom še enega naročnika, kmeta Goloba, po domače Vrhovnika. Sploh so imena posestnikov lepa slovenska, ki še edina pričajo, da župnija ni prava nemška, temuč ponemčena. Tako se imenujejo boljši posestniki: Trtinek, Medved, Čuhnik, Pušnik, Pečovnik, Rovnik, Rožič, Bogatec itd. Otroci teh gospodarjev pa že ne znajo več slovenski. Saj je šola že nad 50 let popolnoma nemška, dasi pripoveduje Raič, da so se leta 1860 še nekateri učenci slovenski brati in krščanski nauk učili. Sedanji učitelj je, kakor že povedano, Nemec iz Šlezije po imenu Amand Nietsch. Ustanovljena je bila šola leta 1844. Takrat je še vsekakor bila večina slovenska, ker je pri otvoritvi imel takratni „vikši šolski ogleda“, kanonik Anton Martin Slomšek najprej slovensko in potem šele nemško pridigo. Dandanes je v župni cerkvi slovenska pridiga le na dan

župnega patrona sv. Jakoba, a še takrat le zaradi tujih romarjev. Tudi pri podružnici Sv. Lenart na Zambihlu je iz istega namena slovenska pridiga velikonočni ponedeljek.

Velike zgodovinske važnosti je spominska knjiga, ki jo je ustanovil pri podružnici Sv. Lenarta bogati fužinar iz Mute, Gustav pl. Jaeger, leta 1843. Sedaj se hrani knjiga v župnišču, a je skoraj popolnoma pozabljena, odkar v ponemčeno Soboto ne prihajajo več Slovenci. Knjiga hrani toliko zgodovinskih, proroških beležk slavnih slovenskih mož, da bi bilo škoda, ako bi se pozabile.

Leta 1847. je bil od 1. do 4. septembra v Soboti realčni prefesor iz Gradca dr. Jos. Muršec, ki je zapisal v knjigo: „Sim pohodil svojega dragega prijatelja (župnika Fr. Breznika, umrl 1848) in sošolarja, s katerim sva se ne več videla od njegove s prve maše Bogu darovane 22. Augusta 1831 ino sem ga najdel nepremenjenega v njegovem blagem sercu sem se začudil čres velike hasnovite premembe in

poprave, ktere je on k blagostanju svojih vernih farmanov ino duhovnih naslednikov izpelal — ali žalibože, tudi spoznal, da bode vendar črez nekih 10—20 let slovenska Sobota vsa nemška.

20. novembra 1848 je pisal v knjigo vnet Ilirec, „Johan Ivan Strah“ sledeče: „Bivši oskrbitelj županije (?) Sv. Jakoba na Sobotah. — Dolazio jest na ovo izbrano, u sveh okolnostih glasovito županijo 1 vaga mesca mlatnika (?), jest uživao sladkosti kao i britkosti ove okolice do 20tega listnika 1848 (Letnice se ne strinjajo !). Spomin te nekedaj čisto slovenske, sad pako žalibože u svem (?) ponemčene županije mi ostane duboko u sarce zasadjen. Z Bogom. — Za Sobotom dodje nedela, za svetim Jakopom dodje sveta Ana.“ (Menda je prišel k Sv. Ani na Krembergu.)

30. avgusta 1856. najdemo zabeleženo: „Jože Šuman, od Sv. Ane v slovenskih goricah, modroslovec v filologičkem delu obiskaje svojega botra tukej župnika, visoke časti vrednega

gosp. Jožefa Divjaka. — Trknem jako s čašekom (?) in iskreno kričim (?) Bog vas živi in ohrani vsem dobrem (?) dragi stric.“

Dne 27. novembra 1856. pa beremo: „Davorin Kramberger, podžupnik na Muti. Težavno prikimal v Soboto, težek dva centa in 26 funtov. (Umevno!)

Dne 10. julija 1860. najdemo vpisano: Raičev Božidar, duhovnik in učnik v Mariboru — pregleduje mejo slovenskega in nemškega jezika. (S cirilico): Pogrenilo moje lice iže dom i rod zatirat se. (Z latinico): Sobota! Slovenska si bila, pa nemče vavna skrb sekovske vladikovine te je že skoro vso potujila, le napete žilice gorečih slovenskih duhovnikov šče te morejo te strašne rakove bolezni rešiti.“

Dne 7. avgusta 1860. pa je prišel Soboto škof Anton Martin Slomšek ter zapisal v knjigo: Anton Martin Slomschek, Fürstbischof von Lavant zu Marburg. — Auf der bischöflichen Visitation. — Došel sem tretjokrat v

prijazno Sobote, najšel stari kraj, pa ne starih znancov in prijateljev, tudi jezik slovenski v tih planinah umira. Ako pa tudi slovenščina umerje, naj živi naša sveta vera rimsko katoliška, kajti v nebesih ne bomo govorili ne po Slovensko, ne po nemško, ampak po angelsko, ako bomo vredni. Ljubimo jezik materni, ljubimo domovino drago, pa nebes ne pozabimo, ki so naš pravi dom.“*) Morda dobe razni idealisti, ki nam opisujejo pokojnega Slomška kot panslavista, ki mu je bilo reševanje slovenske stvari prva in edina skrb, sedaj pač nekoliko drugačne pojme. Šaljivo sem opomnil napram župniku: „Ubogi obmejni Slovenci! Ni dovolj, da se že za bivanja na zemlji morajo učiti dveh jezikov, po smrti bodo morali vzeti v roko

*) Značilno je, da se je že Božidar Raič sramoval teh škofovih besed, ker je ostale besede sicer prepisal, tu debelo tiskane pa izpustil ter punktiral. S tem pa ni rečeno, da bi hotel zanikati resnično rodoljubje pok. Slomška in velike njegove zasluge za narod.

angelsko slovnico. V zadoščenje pa jim bodi, da se bodo morali tudi Nemci, ki se tako neradi uče drugega jezika, podvreči učenju angelskega jezika, ako bodo hoteli uživati nebeške sladkosti. Pa najbrže tudi v nebesih ne bo treba Nemcem poznati enakopravnosti.

Reče pa se lahko, da se je Sobota pod lavantinsko škofijo mnogo hitreje ponemčevala kakor pod graško. In to bi bil narodni škof Slomšek lahko preprečil, ako bi bil v Soboto pošiljal za narodno delo navdušene duhovnike in učitelje, ne pa le take, ki so delali edino za angeljski jezik. Ljudstvo v Soboti je že od nekdaj fanatično pobožnjaško, dokaz, da so se za časa reformacije širili v Soboti takozvani skakavci (Springer).

Dne 10. avgusta 1860. je prišel v Soboto „Janez Majciger, gimnazijski učnik iz Maribora“, ki je zapisal v knjigo: „Dosti res smo že morali svojih moči ptujstvu žrtvovati, pa upamo, da bodo Slovencam lepši časi zasijali (Prešeren!) in marsikaj bodo delavne roke rodoljubov poravnale in popravile.“

Od 4. do 25. septembra 1860. je bival zopet v Soboti Josip Šuman, gimnazijski učitelj v Mariboru, ki je zapisal v knjigo: „Bivši (?) tukaj po blagi gostoljubnosti svojega botra, čestitega g. župnika I. D. (Divjaka) na šolskih praznikih. Kopaje se in love sem zapazil, da se Sobočani, gori tako grajeni zavolj narodnosti, počnejo zavedovati slov. pokolenja pri junačkem trudu g. župnika, ker popustivši gnusobno sramežljivost obstoji (?), da po maferi razvi pet hiš vsi slovenski znajo in da so se nemški v šoli naučili. Celo šolski učnik se počne slovenski učiti. Živili, le naprej!“

Od 9. do 11. novembra 1862. najdemo v knjigi zapisano: Josip Kukovec, bogoslovec labudški (umrl kot župnik pri Sv. Andražu v Slov. goricah). Zapisal je sledečo pomembno pesmico:

Ti Bistrica mili potoče!
Bezlobnih zgodb ti priča si.
Čuj, Slava se nemilo joče,
So sini se izneverili.
Zavest slovenska je zginila
Beseda nemška že cveti.

Le starcom še slovenska mila
Beseda je, mladosti ni.
O mladež! mladež! po izgledi
Ki starcov svojih ne živiš.
Kultura nemška strup je, — vedi,
Si blagodušnost z njo moriš
Napuh je kriv, da si počela
Ta izdajavni zlobni čin.
Prihodnost bode tebe klela
Obsodil tebe bo spomin.

Končno najdemo leta 1869. zapisano: „Lavoslav Gregorec obiskovaje g. župnika in popotovavši na visoko Golico". (Dr. L. Gregorec je bil pozneje štajerski državni in deželni poslanec ter živi še danes kot častni kanonik pri Novi cerkvi blizu Celja.) Ovekovečil se je v knjigi s sledečo pesmico:

„Dolgo že vabile ste previsokih planin me strmine
Priti s Slovenskih goric gledat tu širijši svet.
Sóbota dala mi je, veselit se duhovnega znanca
In radovat se lepo slavnih Golice višav.
Toda le dvoje greni radovanje mojemu srcu
Temu tolažbe ni najt', zelo zapstojn se solzim.
Lesno bogastvo planin požira pohlepno sekira
Polni skopinom žepe, vnukom s sir' maštvom preti.
V hišnih imenih ljudi naletim na star'ga Slovenca,
Toda v besedi je tujc, Nemec iz ust mu tišči."

* * *

Najbolj vneti rodoljub v Soboti je bil župnik g. Jos. Divjak (od 15. novembra 1854. do 17. septembra 1863.). Le škoda, da ni še vsaj 10 let ostal, Sobota bi bila za Slovence najbrže rešena. Slovenci, ki so v njegovi dobi obiskovali Soboto, so vsi poudarjali blagodejni preobrat na bolje ter prorokovali Soboti glede Slovencev boljšo bodočnost. Potem pa je prišla z zaspanimi duhovniki slana reakcije.

Edine pisane slovenske besede, ki sem jih našel v Soboti, je nagrobni spomenik: „Tukaj počiva Mihel Laznik, rojen na 21 z p (?) Le 1886 umerl na 20 Ok Le 1903. Zemla mu bodi lehka!“ — Nagrobni napis, edini spomin na nekdaj slovensko Soboto! O ironija! Da pa čitatelji vidijo, kaka je kulturna nemščina, ki osrečuje Sobotčane, navedem nagrobni napis ki ga je skoval vsekakor najboljši izmed pismoukih Sobotčanov. Napis se glasi:

Hür Ruhet Johan Boderčnik is Gestorben am 23/12 in Jahr 1889.

Wie eine Blume
bin ih aufgegangen Wie
eine Rose fall ih ab kaum
hab ih Leben angefangen ru-
ft mih Gott ins kühle Gr-
ab jezt ruh ih in den
Roßengarten und thu
auh meine Elern war-
ten, Sie haben für mich füll
gelitten, drum wirr (werde)
ih bei Gott für ßie bi-
tten liebe Ellern wei-
net niht ih bin ver (vor)
Gottes angesiht."

Pa pustimo te žalostno komične spomine. Sobota ostane za Slovence vekomaj izgubljena.

V. Bela, Sv. Ožbalt, Sv. Lovrenc, Ivnica.

Iz Sobote sem jo mahnil po šesturni hoji na najvišji vrh Golovške planine (Koralpe), na 2141 m visoko Golico (Speikkogel). Pripomnim, da slovensko ljudstvo imenuje ta vrh izrecno le Golca (Golica) ter je opisovalec je zikovne meje v „Prijatelju" napačno razumel, nazivajoč vrh Gorca ter piše v opazki: „Iz Gorce se je gotovo skovalo

nemško „Koralpe“, ker Slovenci še zdaj najviši vrh švanberških planin naravnost „goro ali gorco“ imenujejo. Ta opazka je gotovo napotila tudi g. Šumana, da v svoji knjigi istotako navaja ime Gorca. Tudi Božidar Raič pravi v svojem potopisu v „Novicah“ leta 1860., da sta s prijateljem s Sobote začela riti na 5000 čevljev visoko Gorico. Z Golice sem se vračal po srednjem gorskem razrastku v Belo (Wiel-Fresen). Da je nemško ime prisiljena skovanka, dokazuje to, da še Slovenci v soseščini poznajo za to popolnoma ponemčeno gorsko župnijo le ime Bela. Da so tudi tukaj bivali pred sto leti še Slovenci, o tem nam pričajo imena domačinov, kakor Gutschi, Maritschnig, Kriberneg, Jamernig, Mathiz, Gerbiz, Strametz itd. Uradi skušajo slovenska imena zatreti na ta način, da pišejo le vulgarna imena posestnikov, kakor: Maxlipi, Peterannerl, Simerlsepel, Waldpeter itd. Na pokopališču pa sem zvedel, da je ta Waldpeter — Stramec. Drugih sledov o Slovencih v tej župniji ni več. Ljudsko štetje leta 1880. je še našlo 4 Slovence,

leta 1900 pa že nobenega več. Morda so res že umrli ali pa so bili le drvarji ali oglarji. Natančnega o tem nisem mogel zvedeti, ker je župnik zelo nezaupljiv. — Na pokopališču sem našel grob velikega domačega veljaka, ker napis nam pove, da počiva ondi „Anton Burghauser vlg. Winkler, Zimmerpolier, Ortschulaufseher, Todtenbeschauer und Vorbeter“. Čast, komur čast!

Pri Sv. Ožboltu so že vidnejši sledovi o nekdanjih Slovencih, vendar je tudi ta župnija že popolnoma ponemčena. Domača imena so še večinoma slovenska, kakor: Bresneg, Friesneg (oba Brežnika), Karnitschnig, Dobneg, Motschnig itd. — Znamenit pa je Sv. Ožbolt zaradi bogatina Seyfrieda, ki ga splošno imenujejo „Alpenkönig.“ Kdor pride prvič v to gorsko selo, misli, da je v najmodernejšem trgu. Tri krasne nadstropne hiše kakor palače z mnogobrojnimi gospodarskimi poslopji, stanovanji za služinčad, delavnicami itd. Lepo posute ceste, vodovod, električna razsvetljava itd. Gostilna, ki se lahko kosa z vsakim mestnim ho-

telom, trgovina, kjer se dobi vse kakor v Gradcu. In vse to je last imenovanega Seyfrieda, čigar oče je še krčmaril v zakajeni leseni bajti ter je moral ostati vsak polovnjak vina dolžan, dokler ga ni iztočil. Sin pa si je dal svoje stanovanje obložiti s samim mahagonskim lesom v dragocenih rezbarijah, po stenah pa povsod visi zlato in srebrno nakitje. Gospodarja ni bilo doma, ker preživi vsako poletje z ženo v Karlovih varih. Sin, ki razume tudi slovensko, ker se je šolal v Ljubljani, mi je razkazoval mapo očetovih posestev. Ta so obsežna za celi sodni okraj. Gotovo sam ne ve, koliko koč in živine ima v planinah. Sam si drži vse potrebne rokodelce, kakor peka, mesarja, kovača, kolarja itd. Koliko posestnikov je pač izkrvavelo pod oderuško roko tega prekanjenega priseljenca, preden se je nakupičilo tako ogromno bogastvo!

Sv. Lovrenc nad Ivnico. O tej župniji se je pisalo l. 1855 v „Prijatelju“, da je v njej še ena petina prebivalcev Slovencev, prof. Orožen pa pravi v omenjenem potopisu, da v tej žup-

niji ni več Slovencev. Poizvedel sem o tem natančneje. Dasi ljudsko štetje niti leta 1880, niti 1900 ne navaja v župniji sami nobenega Slovenca, vendar je še precej ostankov, ki spominjajo, da je bila pred sto leti še cela župnija slovenska. Župnija obsega namreč mali kos občine Sv. Primoža nad Muto in precejšen kos občine Gornja Vižinga pri Marenbergu. Glede občine Sv. Primoža smo že videli, da je po večini slovenska; pa tudi Vižinga (Spodnja in Gornja) ima še precej slovenskega prebivalstva, dasi se ta občina rapidno ponemčuje. Dočim je bilo leta 1880 še 611 Slovencev in 572 Nemcev, so našteli leta 1900 že 693 Nemcev in samo 491 Slovencev. Slovenci so nazadovali za 120, Nemci pa napredovali za 121 duš. Obe navedeni občini pa sta bili pred 50 leti še popolnoma slovenski, tedaj tudi njuna dela, ki segata v šentlovreško župnijo. Dandanes je pri Sv. Lovrencu s slovenščino res tužna, a izginila popolnoma še ni. Fara je jožefinska, ustavljena leta 1790. Bila je vedno v sekovski škofiji. Šola je

popolnoma nemška, dasi učitelj zna dobro slovensko, ker je rojen Ptujčan. Tudi cerkev je nemška. Le o Božiču, na velikonočni in binkoštni ponedeljek so še slovenske pridige. Razun teh še ima šentjernejski župnik tri slov. pridige pri podružnici sv. Antona ob posebnih praznikih. Vseh župljanov je približno 700, izmed teh je Slovenecev še kakih 200, toda večinoma so le posli in gostači. Popolnoma slovenske hiše, kjer še slovensko govore in molijo, so tri: Korni, Lanc in Borovnik. Slovensko pa tudi še govore, oziroma znajo v sledečih hišah: Juntar, Breznik, Ebenmüller, Šujki, Štaudekar Kozličedner. Otrok je le malo, ki bi slovensko znali. Ako se tudi priselijo, se v šoli hitro ponemčijo; v dveh letih jih je že sram, da so „Slovenje“ (besedo izgovarjajo kakor Korošci), in čez 8 let je Nemec gotov, ki psuje na „Windische“. Župnik (Šunko) je tudi rojen Slovenec, a se prav nič ne zaveda svoje narodnosti ter se je sploh materinemu jeziku tako odtujil, da ga pri pridigi tudi Slovenci laglje razumejo,

ako nemško govori. Letos odide zaradi starosti v pokoj, potem pa pride gotovo kak trd Nemec. In še to malo Slovencev bo črtanih iz zgodovine slovenskega naroda. Družba sv. Mohorja še nikoli ni imela v tej župniji kakega uda.

Ivnica, tudi Ivnik in Junika (Eibiswald) je popolnoma ponemčen trg. Le posli in viničarji so še Slovenci. Da je ime bilo prvotno vsaj deloma slovensko, dokazujejo prastare listine, ki navajajo „Ibanswald“ in „Iwanswald“.*) V občini Ajbel, ki se raztega od trga proti gorovju, živi še nekaj Slovencev. Leta 1880 so jih še našteli 20, leta 1900 pa že statistika ne pozna več Slovencev. Seveda ima ta sprememba lahko svoj izvor tudi v tem, da so med tem časom opustili lužine, v katerih je delalo tudi več Slovencev, ki so stanovali v omenjeni občini.

VI. Radelj, Sv. Pankracij, Kaplja, Sv. Duh na Ostrem vrhu.

Od radeljskega sedla, preko katerega vodi cesta iz Marenberga v Ivnico,

*) Vsekakor od besede iva (vrba).

gre jezikovna meja po grebenu Radeljna (Radovina), vendar so tudi po vzhodnem pobočju blizu do Ivnice in Arveža še Slovenci posejani. Pri sedlu je meja šentjanžke občine, ki je še po večini slovenska (l. 1880 je bilo 249 Slovencev in 146 Nemcev) ter ima še slovenske napise. Podružnica Št. Janž na Suhem (am Zeichenberge) je ena izmed največjih cerkev v škofiji. Ob shodih so v njej slovenske pridige; do leta 1900 so se pri procesijah še . celo inicije (štirje evangeliji) pele slovensko. Nadalje segajo do grebena Radelja še slovenske občine Radeljca, Remšnik in Brežnik. V teh treh občinab, dasi so na levem bregu Drave, še niso leta 1900 našli nobenega Nemca. Čudno je torej, kako pride na občinsko tablo vrh Radelja samo spakedrano ime „Wriesneg“ namesto Brežnika. Nekako sredi radeljskega grebena je podružna cerkev Sv. Pankracij, odkoder je prekrasen razgled. Podružnica spada v faro Remšnik, ki je izmed najstarejših v lavantinski škofiji, saj se omenja že pri ustanovitvi škofije leta 1228. Pri Sv. Pakraciju je

meja občin Remšnik in Ivnica ter okrajnih glavarstev Losonc (Deutsch-Landsberg) in Slov. Gradec. Ponekod pa sega remšniška občina tudi po vzhodnem pobočju, vsled česar se je tu zdržalo še precej Slovencev, a tudi Slovenci kupujejo nemška posestva. Na nemški strani proti Arvežu sta kraja z značilnima slovenskima imenoma Lešna in Bukovce.

K a p l j a (802 m) je še po večini slovenska župnija. Leta 1880. so našteli 1137 Slovencev in 108 Nemcev, leta 1900 pa 1232 Slovencev in samo 43 Nemcev. Slovenci so napredovali za 95, Nemci pa nazadovali za 65 duš. In to je jako mnogo, ako pomislimo, da za nemštvo delujejo z vsemi silami arvežki in lučanski Nemci ter nemški šulferajn v šoli. Nemci imajo strastnega agitatorja v osebi župana in krajnega šolskega načelnika Richterja*), ki se je z očividnim namenom naselil v Kaplji. Narodnostne razmere so se začele boljšati, odkar župnikuje v Kaplji miro-

*) Umrl 8. novembra, t.j. v času, ko je bil ta opis že tiskan. Slovenci se bodo oddahnili.

ljubni, a odločni češki rodoljub g. Fr. Šavel. Ž njim je graški škof hotel poslati Kaplji narodno pogubo, a poslal je blagoslov. G. Šavel namreč pri prihodu v Kapljo ni znal besedice slovenske, in škof si je mislil, da bo moral delovati v nemškem smislu. Že imenovani župan mu je tudi pri prihodu namignil, da lahko nemško pridiguje, češ, da ga bodo itak vsi razumeli. G. Šavel pa se je z veliko vnemo lotil slovenske slovnice, sestavljal si je pridige po slovarju, a danes govori slovensko kakor rojen Slovenec. Prečrtal je pogubne račune nemškemu škofu.

Slovenski Kapljani so v tem pogledu dandanes na boljem, kot so bili pred 50 leti. Takratni župnik je bil nekoč v Lučane naprošen, priti slovensko pridigovat, a ni mogel brati slovenskega evangelija ter je prosil za nemškega, češ, da mu gre laglje prestava iz nemščine. Lahko si mislimo, kaka je bila ta slovenščina.

Šola je po večini nemška, le v 1. razredu se poučuje s pomočjo slovenščine, zaradi česar mora biti vsaj en

učitelj usposobljen za slovenščino. Do leta 1860 je bila šola sploh nemška. Sedaj je tak nadučitelj Widmoser, po mišljenju Nemec. Gotovo tudi za njegovo nameščenje ni šulferaju nedolžen. In ljudstvo samo spoznava, da ta učitelj narodnostni stvari več škoduje kot drugi učitelj, ki je trd Nemec ter vsled tega popolnoma brezvpliven v šoli in izven šole. Sploh se narodna zavest opaža že pri otrokih, ki se z veliko mržnjo uče nemščine, ko pa dosežejo 14. leto, vržejo jezno nemške knjige v kot, da jih nikoli več ne pogledajo. Ljudstvo je toliko probujeno, da bi se le pri nekoliki skrbi Slovencev za to obmejno postojanko dala ista še pravočasno popolnoma rešiti. Tu veljaj pred vsem že omenjeni migljaj družbi sv. Cirila in Metoda glede nameščenja učitelja. Prilika za to bo najbrže prav kmalu, ker so nemškemu učitelju Menningerju postala tla že vroča. Da je dobila v šoli nemščina toliko veljavo, zakrivilo se je leta 1887. ko se je sprejelo od šulferajna 1500 gld., ki jih je ponudil kot „brezobrestno in

neodpovedno posojilo.“ Takratni župnik g. Kitak si je mnogo prizadeval, da bi preprečil ta narodni madež. Odločili so le bori štirje stotaki. Družba sv. Cirila in Metoda je bila pri volji darovati 1000 gld., a 100 gld. je ponujal župnik Kitak, dasi je bil notoričen revež. Njegova prizadevanja so propadla. Pretresujoče je opisal ta boj za šolo v župni kroniki, kjer pravi: „Britke ure, ki jih je dušni pastir v tej dobi prestal, ostanejo mu vedno nepozabljive.“ Tolike prevare so mu vzele pogum ter je odšel v lazaritski samostan.

Družba sv. Mohorja šteje 23 članov. V župnijo prihaja več slovenskih časopisov. Najhujši zapeljivec v teh gorskih krajih je strupeni „Štajerc“ iz Ptuja. Neki premožni posestnik, ki se je iz Kaplje izselil, ga naroča na svoje stroške kmetom cele skladnice. Paralizovati ga sicer skuša zelo zavedni kmet Narat, ki naroča kmetom slovenske časopise. Žal, da nima na razpolago toliko premoženja. Najhujše je ponemčeval krajevna in domača imena v Kaplji župnik Jakoppe (1844—1870.)

Samostojna župnija je postala Kapljа leta 1752. Do leta 1858. je pripadala k labodski škofiji, in sicer k marenberškemu dekanatu. Leta 1858. se je priklopila lučanskemu dekanatu in s tem sekovski škofiji. Raič piše v imenovanem svojem potopisu: „Radi smo čuli, da so obče ljubljeni vladika sekovski obljubili Kapljo in Sv. Duh šče Laboščanom izročiti za slovenskega jezika voljo. Res kervava sila je, inače se v kratkem potujijo.“ — To se pač sedaj ne zgodi več, ker se je pravi trenotek zamudil! Šola je bila ustanovljena leta 1807. Prvi učitelj je bil obenem mežnar in takozvani „Amtmann“. Biti je moral hud pedagog, ker najdemo v kroniki zabeleženo, da je leta 1810. nekega župljana na koru tako hudo nabil s palico, da so morali cerkev na novo blagosloviti, pri čimer je bila slovenska in nemška pridiga.

Kapljani so od nekdaj držali korak s svetovnim gibanjem. V revolucijonarnem letu 1848. so si tudi privoščili svoj domači punt, ker jim je bilo predaleč iti razgrajat v Gradec ali na

Dunaj. Neki delavnik — 30. marca — se je na veliko župnikovo začudenje napolnila cerkev samih krepkih kmetov. Vsi so bili oboroženi z gorjačami. Po maši so se začeli pred cerkvijo formirati kakor za vojsko. Župniku so povedali, da gredo v Arvež „davke odpravit.“ Zaman jih je župnik svaril. V Arvežu je „Rentmeister“ res dobil tak strah pred njimi, da jim je vse oblju bil, le prosil jih je, naj pošljejo svoje pooblaščence čez teden dni, do takrat da se bo že z ministrom dogovoril glede njihovih zahtev. „Puntarji“ so se zadovoljili s predlogom, nakar je „Rentmeistru“ tako odleglo, da jih je hotel pogostiti s par sodčki piva, kar pa so kmetje odklonili. Bila je njihova sreča, ker bi sicer tisti večer ne bili več spali doma. „Rentmeister“ namreč ni imel pri roki oboroženih moči ter je gotovo hotel med popivanjem poklicati vojake iz Maribora. Teden pozneje so res korakali kmečki delegatje pogumno z visoke Kaplje, a bolj ko so se bližali trgu, bolj jim je tudi upadal pogum. Končno se je le eden sam osrčil, da

je prišel k „Rentmeistru“, kjer so ga skriti vojaki takoj zgrabili ter odveli v Gradec v ječe. Tako se je končal kapljanski punt, a Kapljani še dandanes plačujejo davke, akotudi z mrmranjem, kakor sploh povsod.

Drugi zgodovinski dogodek za Kapljo se je odigral leta 1851. na Podgoršnikovem vrhu (Pokerschnigkogel, 928 m visok, odkoder je impozanten razgled.) Tisto leto se je prikazala blizu Vitanja na nekem drevesu Mati božja. Zbiralo se je od vseh strani toliko lahkovernega ljudstva, da je nastala resna nevarnost, dasi sta politična in cerkvena oblast shajanje prepovedali. To lahkovernost je hotel neki navihani gostilničar v Kaplji izrabiti. Neki večer je na imenovanem hribu mahoma zažarela visoka smreka. Seveda se je takoj zbralo mnogo radovednežev, ki so zapazili med razsvetljenimi vejami Marijino podobo. Začele so dohajati dan na dan cele procesije občudovat in častit „čudež“. In še potem, ko je veter odnesel Marijino sliko, so trdile tercijalke še vedno, da vidijo Marijo.

Neki pogumen deček je splezal na smreko ter z nožičem izrezal smrekov lub na mestu, kjer so tercijalke hotele videti Marijino podobo. Mesto podobe je bil lub namazan z lepom iz pšenične moke. Pozneje je navihani oštir priznal, da je smreko obsul s fosforjem ter sam prilepil Marijino podobo. Toda tercijalke še dolgo niso mirovale, temuč so zatrjevale, da je svoječasno tudi sv. Uršula hodila na ondotne smreke, ker je hotela imeti cerkev ali vsaj kapelo, toda brezbožni pastirji so jo pregnali s pokanjem z biči, da se je odselila na goro nad Starim trgom pri Slov. Gradcu, kjer je znana cerkev (gora sv. Uršule). Tako smo zvedeli, česa se svetnice božje najbolj boje.

Narodna zavest se je začela v Kaplji zbujati že leta 1849. Istega leta pravi dopis iz Kaplje v „Sloveniji“: „Tudi po naših hribih in dolinah slovenski duh veje; pri mojmu prihodu (učitelj Škrjanc) se mi je sicer zdelo, de slovenščina tukaj zelo spi, ali komaj sem bil potem slovensko nedeljsko šolo oznanil, mi je serce od veselja igralo

ko sim vidil, kako so mladina in odrašeni pervreli, kterih število se še zdaj zmiraj množi; — veselo znamnje, de ljubezin do stare mile majke Slovenije ni popolnama zadušena v njih persih, ampak de jim je le zdramitelja ali zbuditelja treba. — Ob novim letu se je tukaj tudi vstanovilo bravno družtvo, v katerim se razun nemških časnikov berejo tudi slovenski: „Slovenija“, „Novice“, „Pravi Slovenec“, „Vedež“ itd. In tako se bomo počasi že vsi zdramili, de smo Slovenci, in de nam je čast biti Slovencam.“

Kaplja je priljubljeno izletišče za turiste. Pride se gori od Sv. Ožbalta pri Dravi ali pa preko Ostrega vrha. Izletnikom je priporočati zavedno slovensko gostilno Strablekovo.

Sv. Duh na Ostrem vrhu (907 m), ki ga lučanski in arveški Nemci nazivajo „windische Festung“, je najbolj zavedna slovenska župnija v nemškem političnem okraju in pod graškim škofom. Slovenci izborno napredujejo. Leta 1880. so našteli še precej Nemcev, dandanes pa v fari

pravzaprav ni več Nemcev. Ljudsko štetje leta 1900 je namreč tu izkazano po katastralnih občinah. Sv. Duh obsega Zgornji Boč (Vurmat), kjer so vsi prebivalci Slovenci, in deloma Veliki Boč (Grosswalz), kjer so našteli 660 Slovencev in 27 Nemcev. Ker pa del zadnjega pogorja spada tudi k nemškutarski Selnici ob Dravi, bo teh 27 „Nemcev“ vsekakor selniških. Dvorazredna šola je slovenska ter se nemščina poučuje le kot drugi deželni jezik. Cerkev je popolnoma slovenska, samo zaradi nemških romarjev je 7 pridig na leto nemških. Pri cerkvi je tudi slovenska posojilnica, ki jo upravlja rodoljubni nadučitelj g. Vek. Majcen; obenem oskrbuje tudi vremensko opazovalnico. Posojilnica je pri celjski Zvezi. Pri šolskem poslopju je meja lipniškega in mariborskega okrajnega glavarstva. Ker dobi sosednja Selnica šulferajnsko šolo, postane Sv. Duh res slovenska trdnjava, izolirana na vse strani. Razgled z gore Sv. Duha je res velikanski. Podravska podružnica slov. planinskega društva je zaznamovala od Sv. Ožbolta pot na

vrh. Pri cerkvi so tri gostilne, v eni teh je tudi knjiga Planinskega društva.

Ime Ostri vrh je zelo staro. Napačno pa je izvajanje bivšega župnika Šegule, ki je pravil graškemu škofu dr. Schusterju, da je bilo na vrhu nekdaj svetišče starogermanske boginje Ostere. Kdor je enkrat videl goro brez nemških polit čnih očal, mora takoj uganiti, da je Oster vrh zato, ker je — oster.

Cerkev je postavila vdova baronica Stubenberger, roj. Scheitin, leta 1675, in sicer z denarjem, ki si ga je njen soprog, graščak Cmirenburga (Schmierenburg)*) pridobil kot grabežni vitez. Baronica Krescencija je bila namreč bogaboječa žena, ki jo je nepošteni denar njenega „blagega pokojnega“ soproga pekel na duši. Razvaline roparskega gradu se še vidijo dandanes pod goro. V začetku je bila na mestu sedanje cerkve kapela, ki so jo v času reformacije zažgali. Leta 1600. so se na

*) Pravo ime je Zmiloburg (staro Schmeylenburch) kakor ga navaja tudi prof. Zahn. Zmilo je bilo slovensko ime.

Ostrem vrhu pojavili skakavci. Cerkev je dobila leta 1693. zidano ograjo ter se je postavila kapela sv. Avguština, ki je bil varuh rži ali ovsa.

Ljudska pravljica pripoveduje, da se je na skali tik sedanje cerkve opetovano prikazoval bel golob — menda sv Duh. Dotična skala je še dandanes pri domačinih in romarjih v veliki časti ter kljujejo od nje kamenčke, ki jih trosijo po njivah ali jih devajo v denarnico, češ, da potem denarnica ni nikoli prazna (ako ni denarja, pa je vsaj kamenje v njej!) — Druga pravljica pripoveduje, da je zidarski mojster hotel postaviti tako cerkev, kakor je zidana ograja, a „Vauher“ ga je umoril, da je kri brizgnila do Sv. Križa nad Mariborom. Njegovemu grobu še vedno pravijo ajdov grob; kadar bo ta „ajd“ vstal, postavil bo tako veliko cerkev, kakor jo je prvotno zasnoval, do tačas pa se Duhovljani morajo zadovoljiti s sedanjo cerkvijo.

Kuracija je postal Sv. Duh l. 1789, sa mostojna župnija pa l. 1892. Sedaj župnikuje kot 20. župnik ozir. kurat g. Rožman.

Za S. Duh ni nevarnosti dokler bo imel slovensko učiteljstvo.

VII. Arvež — Lučane.

Vrnimo se zopet na severno jezikovno mejo. Arvež, tudi Armež (Arnfels) je popolnoma ponemčen trg. Leta 1880 so še našteli 6 Slovencev, leta 1900 pa še samo dva. V celem arvežkem okraju so našteli leta 1880. 15.434 Nemcev in 1852 Slovencev, leta 1900 pa 13.478 Nemcev in 3440 Slovencev. Slovenci so napredovali za 1588, Nemci pa nazadovali za 1956 duš. Tega si ne moremo drugače razlagati, kakor da se je izločilo nekaj nemških in priklopilo slov. občin. Vendar je v župniji, ne glede na služabnike in viničarje, še precej Slovencev, posebno v Podgori, (Unterberg); tam še govore v nekaterih hišah sploh slovensko med seboj. Neobhodno potreben bi bil vsled tega v Arvežu en slovenski kaplan; sedaj so vsi duhovniki Nemci, ker škof rajši pošilja slovenske duhovnike na Sredneje in Gornje

Štajersko, a ne morda v industrijske kraje, kakor Ljubno, Donavic, Fohnsdorf itd., kjer je mnogo slovenskih delavcev, temuč med same Nemce. Še do zadnjih let je bil v Arvežu po en slovenski duhovnik. Sosednji župniki so mi pravili, da se večkrat pripeti, da pride nemški duhovnik previdet Slovenca, a ker ga ne razume, napravi le križ čezenj. Kristjani v Afriki so v tem oziru le na boljšem. Da je pri sodišču potreben vsaj en slovenski uradnik, priznal je sedanji okrajni sodnik sam, ki je naprosil župnika na Kaplji, da mu je napisal slovensko prisego, ki se je je potem sodnik na pamet naučil, dasi ni razumel besedice. — V arveški župni cerkvi sta le še dve slovenski pridigi v letu; pridigujejo duhovniki iz sosednjih župnij. Leta 1855. so bile še štiri slovenske pridige in vsak Marijin praznik, ker je bilo kakih 10 kmetij še trdoslovenskih. Do leta 1885. se je pri pozni maši še bral slovenski evangelij, potem pa je župnik odpravil ta običaj s tem, da novemu slovenskemu kaplanu ni ničesar o tem povedal.

Slovenščina v Arvežu je že dandanes le zgodovinska — relikvija. A ni še predolgo, ko so bile razmere še čisto drugačne. Ravno tukaj na severu med Kozjakom, Radeljnom in Muro si zgodovinarji najbolj nasprotujejo glede jezikovne meje. Dr. Muchar (Geschichte des Herzogthumes Steiermark, Gratz 1846) pravi sicer, da je slovenska marka „Savia“ (Suavien) imela na severu za mejo Sulpo (v najstarejših listinah se navaja le ime Sulpa, Sulba za današnjo reko Sulm), Laznica (tudi za to sedanje ime Lassnitzbach poznajo stare listine le Luosniza, Losnize) in srednji tok Mure. Nad Sulpo pa nikakor noče pustiti Slovencev ter piše: „Heut zu Tage bilden die Höhen der Berge Radel, Remschnik, Pössnitzhöhe, Possruck und Platsch, deren Abläufe zur Sulm und vom Einflusse der Sulm in die Mur, der Lauf des Murstromes von Westen nach Osten über Radkersburg, und am linken Murufer bis nach St. Gotthard an die Raab hin die genaue Gränzlinie zwischen den Deutschen und Slovenen in Steiermark, so

dass im Norden der bezeichneten Gränzen die Ersten seit der Urzeit (?), im Süden derselben aber die Letzteren seit dem Ende des sechsten und seit der ersten Hälfte des siebenten Jahrhunderts sesshaft sind“ Priznava pač, da so v srednjem veku prišli Slovenci še mnogo dalje čez omenjene meje, kjer so „bivali le raztreseno“, a so jih v teku časa „mogočni nemški prebivalci popolnoma pogoltnili.“ Svojim trditvam pa menda Muchar sam ni verjel, ko navaja vendar za „gaue“ po celi Štajerski zgodovinska imena po listinah iz 8. in 9. stoletja, kakor Goznice pri Lankovici, Kamniz (stari kraj v Lazniški dolini), Libniza (Lipnica) = Leibniz, Otarniza = Otterniz v Sulpski dolini, Pernova pri Voitsbergu, Sabniza (Žabnica) = Safenberg, Sekil = Schöckel (Sokol?) pri Gradcu, Saka, Sakothal = Seckau, Sulza pri Losoncu, Susel, Susil = Sausal, Udoliniduor = Niederdorf v Susilski dolini, Velkiš, Velkuš = Föllgitsch, Vokir, Vohera

pri Losoncu, Pecah = Peckau nad Gradcem, Liubina = Leoben, Liesnicke (Lesnike) = reka Liesing, Liestnich = vas Liesing, Lomnich = Lobming pri Ljubnem, Raunach (Ravne, v Ravnah) = Raunachgraben pri Ljubnem, Rute, Route in Dolnick istotam, Treboche = Trabach, Zlatina = Schladnitzgraben, Zuhdol, Zuhedol = Zuckdol pri Ljubnem in Zuckerthal (?) pri Oberzeiringu, Muriza = Mürz, Lomen = Laming, Selniz pri Wiedenu, Turnov = Turnau, Tychendorf v Muriški dolini, Puhova = Puchau, Gline = Glein pri Knittelfeldu, Predegoy (Prednji gaj?), Trigovle (gozdovi v Sekavški dolini). Vischarn pri Knittelfeldu, Weliza = Wöls, Zuric, Zurce = Zeiring, Zwedlobrado (brdo?) = Zwickalpe, Cirminah = Rottenmann, Glibenich = Gleiming, Grebenicha, Grebenich = Gröbming, Jedenicha = Irdning, Ozlich (Oslič?) = Essligbach, Polane pri Admontu, Ruite, Rute pri Irdningu, Slabenich, Slaben = Schladming, Tichenpere = Teuchenberg pri Irdningu, Chleudnich = Weiz, Labenza

= Labnitzergraben, Peininicha (Planinica?) = Pingau, Ponykel pri Weizu itd. Kakor iz teh zgodovinskih in prvotno edinih imen vidimo, ni imel v srednjem veku noben večji kraj na Štajerskem, ne izvzemši Gradca samega, drugega imena kot slovensko. Kdo naj potem veruje, da so dali samo „raztreseno bivajoči“ Slovenci vsem krajem in rekam slovenska imena! Plemstva in graščakov Slovenci niso imeli, da bi bili morda ti dali svojim graščinam sredi Nemcev slovenska imena. Kako pa naj si šele razlagamo zgodovinska dejstva, da so Slovenci stavili cerkve po Gor. Štajerju? Tako n. pr. dokazuje neka admontska listina glede cerkve sv. Valburge pri Sv. Mihelju nad Ljubnom sledeče: Ex nobili prosapia ortus Tridizlav (Trdoslav?) cum uxore sua Zlava (Slava) eandem ecclesiam in honorem S. Walpurgis in praedio hic fundaverunt.“ — Pa še drugo zgodovinsko dejstvo je, ki pobija Mucharja ter dokazuje, da so nekdaj Slovenci res prebivali po celi Štajerski. Cesar Oton je okoli leta 970. naselil po

Štajerskem mnogo Bojavarov (Bavarov), Frankov in Saksov, in sicer s čisto germanizatoričnim namenom. Sredi med Slovenci jim je namreč odkazal brezplačno sveta, da bi se sčasoma slovenske pokrajine ponemčile. In tako nahajamo še dandanes po Štajerskem vse polno krajevnih imen, ki nas spominjajo na to Otonovo nakano, kakor Baierdorf (pri Eggenbergu, Judenburgu v muravskem okraju, pri Neumarktu, pri Birkfeldu); Sachsenberg (trikrat v feldbaškem okraju, Sachsendorf (Žalec), Frankovci (v ptujskem glavarstvu, Frankenberg (pri Weizu) itd. V feldbaškem okraju sta dva kraja Kölldorf. Eden se imenuje Baierisch-, drugi pa Windisch-Kölldorf. Blizu tam je tudi Windisch-Hartmannsdorf. Kakor vidimo, se je germanizacija tudi dosegla, razen v Žalcu in Frankovcih. Kjerkoli pa so naselbine s takimi imeni, tam je bilo prvotno prebivalstvo slovensko. Sicer pa je znano, da imamo celo na Tirolskem Windisch Garsten.

Pravičnejši Slovencem je bil nemški zgodovinar dr. Weiss, ki pravi v

svoji zgodovini Štajerske (Ein treues Bild des Herzogthums Steiermark, Graz 1860 — knjigo je spisal v proslavo nadvojvode Ivana dr. Hlubek, le zgodovinski del je spisal dr. Weiss), da so prišli Slovenci leta 595. v Bistriško dolino na Tirolskem, da je bil pri Inihenu vojvoda Garibaldi II. od Slovencev tepen, nakar so prišli Slovenci celo do Lizabe in po celi Inski dolini. Okoli leta 772. se je imenovala Štajerska Charintija ali Slavinija (tedaj ne Savia, kakor pravi Muchar) „und war vollkommen slavisches Land“ Angleški kralj in pisatelj Alfred (871 do 901) pa je celo zabeležil: „Südlich von den Mährern auf der andern Seite der Donau fängt das Land Charintia (Slavia) an.“

Leta 1493. je potoval po Štajerski Hartman Schedel, ki je zapisal: Das Volk in den Stetten ist gewonlich teutsch, und das Pawrvolck herdisshalb der Travn (Drave) windisch. Vedeti pa je treba, da je prišel Schedel le od Gradca do Maribora, da je imel tedaj v mislih menda Štajersko na levem bregu Drave.

Z germanizacijo Štajerske se je začelo po krvavi zmagi cesarja Otona pri Avgsburgu leta 955. Za germanizacijo so delovali poleg cesarja največ duhovniki. Ustanovila se je marka med Dravo in Muro ter se kolonizovala z germanskimi plemeni, kakor smo že omenili. Med drugimi posestvi je podaril Oton priseljencem gozdove pri Susilu, grad Ziub, Solvo (Sulpa), Lipnico in Udolinidvor.

Dr. Weiss opisuje v imenovani knjigi še leta 1860. za jezikovno mejo tukaj med gorovjem in Muro: Sulpa od izvira do izliva v Muro (med Lipnico in Ernožem (Ehrenhausen) in potem Muro do Radgone ter vzklika pri tem: „Wie wechseln die Grenzen des Landes nach Aussen mit jedem Jahrhunderte und nach Innen die Sprachgrenzen bis heute!“ Kako pa naj šele vzklikamo mi po 45 letih! — Potem pravi isti zgodovinar: „In kako ostajajo prebivalci vkljub vsem spremembam gospodarji nravnosti in vere si enaki! Slovanske pesmi so izdajale često Grkom, ki so hoteli v vojski Slovane

presenetiti, njihovo stališče; in kdor je bil dandanes dalje časa na Spodnjem Štajerskem in bi ne vedel, da so Slovenci bogati na pesmih? Stari pregovor pravi: „Kjer je Slovenka, tam je pesem, pesem sedaj resna in žalostna, sedaj vesela in nagajiva, vedno izvajana po trenotku, in zato vedno sveža in prvotna. Temeljne oblike slovenske ljudske poezije so pesem in romanca ali preproste junaške pravljice. Ako pa kaže bogastvo pesmi in napevov globoko čuvstveno življenje, kaže pa bogastvo pomembnih preprostih treznih pregovorov talent filozofskega opazovanja pri Slovencih.“ — Sploh je pisatelj imenovane knjige opisal stare Slovence jako laskavo in pravično, seveda stą mu podatke priskrbela največ dr. Razlag in Dav. Trstenjak. — Tudi Muchar opisuje Slovence po starih zgodovinarjih zelo prikupljivo: „Vsi so bili visoke in gibčne postave, njihova spretna moč je bila v vseh vojskah strahovita. Velike in vitke slovenske može so v Bizancu strme občudovali.“

Pa vrnimo se k Arvežu in narodni meji. Kar se tiče slovenskega življa tukaj na severu v drugi polovici pretečenega stoletja sta tako Muchar kakor Weiss preradodarna Slovencem. Za njunega časa pač ni bilo severno nad Arvežem več Slovencev. Da sta jih pustila živeti do Sulpe, k temu ju je zavedel kak starejši opis in morda tudi to, da do opisanih mej segajo Zgornje slovenske gorice. Mogoče je pač, da so še res bivali takrat ali vsaj nekaj desetletij poprej Slovenci do Sulpe, toda le od izliva Sakove v njo, od tam pa je šla meja skoraj v ravni črti proti vzhodu do Mure nad Rečjem (Retznei). Sicer se še najdejo tudi danes v tej visokosti posamezni Slovenci, kakor v Križu (Kreuz) in Klunjah (Klein), toda govore tako mešanico, ki je bližja nemščini kakor slovenščini.

Da pa je bila pred sto leti takratna arvežka župnija vsaj južnó Sakove*) (Saggan) in Pesnice še res slovenska,

*) Pravilneje je menda Sagova, ker pozna narod še sedaj glagol „sagati“ (plamen saga = šviga.)

za to nam priča kronika arvežke župnije. Ta župnija je nastala leta 1785. Razen kat. občine „Pod goro“ (Unterberg) je spadala dotlej cela k Sv. Janžu v Sakovski dolini (St. Johann im Saggauthale), daleč na severu Arveža. V zgodovini št. janžke župnije se pokaže prvikrat jezikovno vprašanje leta 1697. Ko je namreč 31. januarja istega leta umrl tamošnji župnik Jan. Jak. Karbič (roj. v Tolminu okoli leta 1644.) je za to župnijo prosilo šest duhovnikov, ki so se vsi sklicevali na potrebno znanje slovenščine, in sicer: 1. Tretjak Ulrik, ki je poprej sedem let v dveh sosednjih župnijah kaplanoval, pravi v svoji prošnji: „sintemahlen der dritte Theil der Pfahrr der windischen sprach kündig auf die zwei windischen Pfarren angrenzen als Leutschach und Remschnig.“ — 2. Bernardin Martin, rojen Ljutomeržan, piše v svoji prošnji: „Quod autem praesumptuosus ad Suam Celsitudinem confugiam, stimulum addidit, quod in praedicta parochia nobilis

sit numerus eorum, qui Sclavonico idiomate utuntur, ego vero ambas linguas Germanicam et Sclavonicam apprime calleam, sic in decurrente occasione provisiones Babtismos & Copulationes, quae saepissime eveniunt tales, faciliori conatu peragere valerem.“ V drugi prošnji piše: „...cum ambas linguas Germanicam et Sclavonicam optime calleam, quae etiam in hac parochia necessaria est, nam quarta pars Sclavonico idiomate utitur.“ (Bernardin je bil že 4 leta kaplan v Lučanah in je gotovo razmere prav dobro poznal.) 3. Stubner Franjo pravi v svoji prošnji „beeder sprachen khundig“. — 4. Wurian (Burjan) Jan. Sebast. piše: „ . . . firma spe alor ex eo, quod ego sclavonicam linguam calleam, cuius scientia in illa parochia requiritur, eum magna illino pars eadem utatur, quia germanicam ignorat.“ — 5. Ferd. Leopold pl. Paumgart pravi: „. . . undt der erforderten wündischen Sprach

khündig.“ — 6. Maurer Jan. Krištof, rodom Nemec iz Celovca pa je bil že predestiniran od škofa za Karbičevega naslednika, dasi ni znal slovensko. To gotovo ni bilo neznano arhidiakonu Jos. Ernest baronu Rehlingu, ki je pri pošiljatvi imenika prosilcev v Solnograd posebno priporočal Burjana ter zraven pisal: „Guet wäre es woll, wan hierzue ein Subjectum, so windisch und teutsch khunte accomodiert würde“ (1. febr. 1697). O Mauerju je pisal 9. jan.: „Obzwar zu dieser Pfar vor allen prae(ten)denten zu considerieren, were herr Maurer, weilen er aber die wintische sprach niht khan, also khunte ich vor ihn (= für ihn) nicht einraten.“ Baron Rehling je namreč pri sosednjih župnijah poizvedoval o razmerah, in vsi so mu priznali potrebo, da mora sv. janžki župnik biti zmožen slovenskega jezika in 15. februarja je bil imenovan — edini Nemec Maurer. Godilo se je že tedaj, kakor se dogaja glede Slovencev še dandanes.

Bila je tedaj sedanja arvežka župnija vsaj južno Sakove in Pesnice še slovenska. — Samostojno župnijo je dobil Arvež v jožefinski dobi leta 1788. Do leta 1872. so bili vsi župniki Slovenci. Ko je bila leta 1826. župnija razpisana, bilo je 6 prosilcev, 4 Slovenci in dva Nemca. Patron (posestnik arveške graščine grof Schönborn) je prezentiral zadnjega Nemca. Takoj je vprašal ordinarijat lučanskega dekana, ali je župniku v Arvežu potrebno znanje slovenskega jezika ali ne. Provizor Lešnik je odgovoril: 1.) Slovencev, ki nemški ne znajo, je v župniji 223. 2.) Vseh slovenskega pouka potrebnih bo v župniji okoli 280. 3.) Pride posebno v postu dosti Slovencev k spovedi. 4.) Slovenske sosedne župnije so preoddaljene, da bi od ondot bila lahka pomoč v sili. 5.) Sedanji kaplan Fabiani (Furlan) je Nemcem in Slovencem nerazumljiv. 6.) Tudi Slovenci sosednjih nemških župnij pribajajo v Arvež k spovedi. (Potemtakem je bilo še tudi v tem času v Št. Janžu

dokaj Slovencev, ker druge nemške sosednje župnije na severu ni, izvzemši morda Ivnico.) 7.) Ko bi provizor ne znal slovensko, bi nikakor ne mogel opravljati svojih dolžnosti, kar sam sprevidi, isto pa velja tudi o župniku. Končno je še pristavil da je skoraj tretjina arvežkih prebivalcev Slovencev. — Med patronatom in ordinarijatom se je potem vnel dolgotrajni prepir, in dasiravno je prezentirani Nemec sporočil, da se že uči slovensko in se bode kmalu toliko privadil, kolikor je potrebno — in to ni dosti že glede ustanovljene nemške šole — vendar je moral rezignirati in patron Slovenca prezentirati.

Leta 1872. je po posebni protekciji dobil arvežko župnijo rojen Gradčan Rud. Erkenger, ki je moral tudi obljubiti, da se bode slovensko učil. Kmalu je sicer uvidel, da svoje obljube ne more držati, posebno ko je prvikrat poskusil evangelij slovensko brati, ali zato je zahteval slovenščine zmožne kaplane Ko je leta 1881.

prišel za kaplana Nemec Suppan, ostal je samo 14 dni, ker je Erkenger zahteval slovenskega kaplana. Od leta 1889. do 1891. je bil v Arvežu zadnji slovenski kaplan, znani rodoljub Matija Ljubša, sedaj kurat v kaznilnici Karlav pri Gradcu Njegov naslednik je bil Čeh František Vavra, ki se je za silo priučil nekoliko slovenščine. Župnik Erkenger je šel v pokoj leta 1893, njegov naslednik je Nemec, ki sicer obžaluje, da ne zna slovensko, a uči se ne. Vavra je postal leta 1902. župnik, in njegova dva naslednika sta trda Nemca. A spoveduje se še skoraj tre tjina slovensko.

Arvežki okraj je žalostno zaslovel v protireformacijski dobi. V 16 stoletju so namreč deželni stanovi ustanovili mesto deželnega profosa, ki je imel nekako srednjo oblast med orožnikom in sodnikom. Prvotni namen mu je pač bil, preganjati takozvane „gatlerje“ t. j. vojaške begune in sploh brezposelne vojake (Söldlinge), ki so se vrnili iz kake vojske ter čakali, da jih zopet kdo sprejme v vojno službo. Med tem

časom so se preživljali na stroške kmetov, katerim so „pomalem kradli, pomalem pa s silo jemali.“ Ta družba, kateri so se pridružili razni drugi potepuhi, je bila grozna pokora za kmete, posebno tukaj v bližini gorovja in daleč od glavnih cest. Pozneje pa je dobil profos vse polno drugih funkcij, predvsem preganjati „krivoverce in čarovnice“, paziti na nravno življenje duhovnikov po deželi itd. Drugi štajerski profos je bil študirani Bittner iz Saksonske. Posebno goreče je preganjal „čarovnice“, katerih je največ našel v mariborskem okrožju. Leta 1580. je dobil štiri čarovnice v Slovenskih goricah, a v njegovo jezo in žalost je vse sodnik izpustil. Leta 1584. pa je dobil sam sodno oblast, da je v potrebnih slučajih smel takoj sam sestaviti sodni dvor „iz primernih mož“. In sedaj je nastalo gorje za čarovnice.

V Jarenini je dobil neko Peršon, s katero je imel srečo, da jo je spravil na tezalnico. Drugega dokaza za coprnijo proti njej ni imel, vsaj ne pove ga v svojem poročilu, kakor da ni mogla

pogledati človeku v obraz, „kar je dokaz, da ji, Bog nas varuj hudič gleda iz oči.“ Toda ženska je bila petična ter je imela celo zagovornika, kar jo je končno tudi rešilo Bittnerjevih krempljev. Še več sreče pa je imel leta 1580. z neko revno ženo v Arvežu samem. Barbara Strigl se je imenovala nesrečnica. Arveški sodnik je postopal ž njo popolnoma po Bittnerjevi želji. V 13 dneh po precesu so jo že zažgali na grmadi. O tem je Bittner poročal visokim deželnim stanovom v Gradec: „Als sy ungefähr ein Stund brunnen, ist sy jederzeit lebendiger im Feur gesehen worden, und ist aus dem Scheiterhaufen heraus wie ein Fogl geflogen, und wie es auf die Erd khommen, sollen die Paurn sambt etlichen Geistlichen so dabei gewest, dem Freymann (krvnik) etwas gezaigt haben, was das sey, indem er eine wider die Natur grosse Khroten wargenommen, die fast aufgerichteter dem Wasser zugeeilt. Wie der Freymann die gesehen, hat er drey Wasen für ir ausgestochen, die sich alsbald gegen im zuruckge-

wendt in wie er mit der Hackhen auf sy hauen wöllen, hat die Khrot wie ein Mensch gewinselt und den Khopf gezuckt; den anderen Hieb hat er ir den halben Khopf abgehauen, gleichfalls ein vorder und hinder Pratzen, darzu ein Straich auf den Buckhen geben, vollends die Khrot mit der Hackhen in das Feur geworfen. Darnach er Etlich, so darbey gewest, angesprochen, die im geholfen das Feuer zerwerfen, und den Cörper herausziehen, an dem er diselben Straich, welche er der Khroten geben, befunden, und ire Klaider, die sy angehabt, gleichfalls die nachmals auf der Fratten (?) auser des Scheiterhaufens verbrunnen, den Cörper er volgends zerstuckt in gar verbrent."

V prvih treh letih svojega „urado vanja" je Bittner obesil sam, ali so obesila po njegovem priporočilu sodišča, nad 30 „zločincev". Večkrat je imel sodbo kar na cesti „mit Riemen abschmieren", dajal je tudi „Zeichen", da je obsojencu zažgal „pečat" ali mu odrezal uho. Bittnerjev naslednik je bil

Hironim Gradt, gotovo Slovenec, ki je svojo službo opravljal še z večjo prakso.

Lúčane (Leutschah) *) dobro uro zapadno Arveža, so tudi trg, toda podrejen Arvežu, ker nimajo nikakih uradov, niti industrije. Tržani so večinoma kmetovalci, posebno vinorejci. Trg je močno ponemčen, a okolica ima razen na severu, še večinoma slovensko prebivalstvo, kakor kak nemškutarski trg v popolnoma slovenskem delu dežele, na primer Rogatec, Konjice itd. Ker so tržani navezani večinoma na Slovence, je po trgovinah in gostilnah slišati več slovenščine kot nemščine, posebno ob nedeljah. Lahko se reče, da sta dobri dve tretjini prebivalstva še slovenski, in sicer se v tem oziru dejansko v zadnjih 50 letih ni mnogo spremenilo, razen na — papirju. Po ljudskem štetju leta 1880. je štel lučanski okraj 5040 Nemcev in samo 709 Slovencev.

*) Krajev podobnega imena je več na Štajerskem n. pr. Luče (Leutsch) v Gor. Savinjski dolini Lutschaun v kindberškem okraju i. dr.

Trg sam pa je štel 587 Nemcev in 8 Slovencev. Leta 1900 pa so našteli v trgu 491 Nemcev in 21 Slovencev. Nemci so nazadovali za 46, Slovenci pa napredovali za 13 duš. Kmalu po letu 1880. so Lučane postale samostojna občina ter so se iz nje izločile Veče*) (Fötschach), Klanjec (Glanz) in Pesnica kot samostojna občina **Klanjec.** Vel. Boč (Grosswalz), Remšnik in Gradišče (Schlossberg) kot samostojna občina **Gradišče** ter Eichberg (Brde) in Kranje (Kranach) kot samostojna občina **Eichberg.** Leta 1880. je bilo v Večah 458 Nemcev in 17 Slovencev, v Klanjcu 406 Nemcev in 57 Slovencev, v Pesnici pa 730 Nemcev in 87 Slovencev, potemtakem je bilo v vseh treh katastralnih občinah 1594 Nemcev in 161 Slovencev. Leta 1900. pa so našteli v združeni občini Klanjec 856 Nemcev in 829 Slovencev in sicer v Večah 378 Nemcev in 89 Slovencev, v Pesnici pa 314 Nemcev in 487 Slov. Dasi se je iz prvotnih podobčin več krajev z nem-

* Božidar Raič piše Beže.

škim prebivalstvom izločilo, s slovenskim prebivalstvom pa priklopilo, vendar smemo reči, da so Nemci nazadovali, Slovenci pa prav lepo napredovali, tako da je ta občina dandanes v resnici po večini slovenska. — V podobčini Vel. Boč so našteli leta 1880. 355 Nemcev in 295 Slovencev, v Remšniku 516 Nemcev in 78 Slovencev, v Gradišču pa 890 Nemcev in 154 Slovencev. Skupaj tedaj 1761 Nemcev in 527 Slovencev. Leta 1900. pa so našteli v združeni občini Gradišče 1125 Nemcev in 1273 Slovencev. Tudi tukaj moramo vpoštevati okoliščine, kakor pri Klanjcu, vendar so tudi v tej občini Slovenci napredovali, tako da smemo Gradišče po vsej pravici imenovati slovensko občino. V Eichbergu so našteli leta 1880. 737 Nemcev in 9 Slovencev, v Kranjah pa 411 Nemcev in 4 Slovence; leta 1900 pa so našli v Eichbergu 14 Slovencev, v Kranjah pa 45, tedaj v združeni občini Eichberg 59, kar znači lep napredek 46 duš za Slovence. Vas Mlačje (Malltschach) med Lučanami in Arvežem je bila pred

60—70 leti še popolnoma slovenska; danes tu ni več Slovenca.

Seveda so tudi te številke še zelo „idealno“ prikrojene za Nemce, o čemer sem se prepričal na kraju samem. V Klanjcu n. pr. kjer so leta 1880. našli samo 57 Slovencev, je sploh samo 1 pravi Nemec, ki se je priselil tja iz nemške občine Kljuce (Klein), a še ta mi je britko tožil, kako težko mu je živeti, ker ne zna slovensko, češ, da sosedje nalašč nočejo v njegovi navzočnosti nemški govoriti. Njegovi otroci pa govore vsi skoraj bolje slovensko kot nemško. Sploh lahko trdim, da razen v trgu Lučanah ni v celem okraju pravih Nemcev, temuč so jih šteli med Nemce po občevalnem jeziku. In kdor se ni komisiji izrecno postavil po robu, šteli so ga med Nemce, ker večina odraslih, posebno onih, ki so bili všolani v Lučane, zna nemško. Govoril pa sem z otroki, ki so pribajali od vseh strani v Lučane v šolo, in vsi so govorili lepo slovenščino; mnogi med njimi so mi tudi povedali,

da z doma sploh niso znali nič nemškega. Šola v Lučanah je seveda čisto nemška s krščanskim naukom vred. Izmed učiteljev sploh ne razume nobeden slovensko, med učiteljicami — šolske sestre — zna ena sicer slovensko, a ne sme v šoli niti spregovoriti slovensko. Ali ni to barbarstvo? V cerkvi so imeli Slovenci še do leta 1887. vsako nedeljo po eno slovensko pridigo, sedaj je slovenska pridiga le enkrat v mesecu, potem binkoštni ponedeljek in na Miklavževo (župni patron). Odpravil je slovenske pridige sedanji dekan g. Vollmeier, rodom Slovenec iz Kaplje. Pred desetletji so smeli Slovenci še med božjo službo popevati slovensko v zboru, kakor je sploh bila v teh krajih navada. Tudi nedeljski krščanski nauk je bil po vaseh še slovenski. Kaplan Kovačič Martin je leta 1851. še učil vsakdanji šoli odrasle mladeniče slovensko brati, pisati in popevati. Pred desetletji pa je bil neki rodoljubni kaplan nagloma od tu premeščen med Nemce samo zato, ker je med otroke delil slovenske katekizme.

Družba sv. Mohorja šteje 18 članov. Do leta 1870. v lučanski župniji niso poznali Mohorjevih knjig. Uvedel jih je takratni kaplan, sedaj župnik v Spielfeldu g. Muršec, ki mi je pripovedoval, kako so imeli stari možje vprav otročje veselje nad knjigami, ker jim ni bilo znano, da se sploh dobe na svetu knjige v slovenskem jeziku, razen molitvenikov.

Lúčane bi se dale vsekako vsaj deloma še rešiti za Slovence. Treba bi bilo le dobrega denarnega zavoda in slovenske šole ali vsaj ljudske knjižnice. Posojilnica pri Sv. Duhu je srečna ustanovitev, a še bolje bi bilo, da se je ustanovila v Lučanah, kamor itak prihajajo Kapljani in Duhovljani s svojih hribov po raznih opravkih. Sicer pa je ravno letos neki strokovnjak nasvetoval, da bi bilo posebno v obmejnih krajih treba več novih denarnih zavodov. Lúčane bi bile za to hvaležno polje. S slovensko šolo bi bile v očigled nemškim oblastnijam skoraj nepremagljive težave, a šlo bi tudi z zasebno slovensko šolo pri dobri volji in

primerni požrtvovalnosti. Ravno sedaj snujejo Nemci v teh okrajih zopet dve novi nemški šoli. Prva bo na Pesniškem vrhu pri takozvanem „Kreutzwirtu“ sredi med Lúčanami in Sv. Jurjem. Prostor je podaril najhujši lučanski agitator H. Hierzer s pogojem, da bo nemški pouk. Ta šola bo namenjena za dele občine Klanjec in Gradišče, ki so, kakor smo videli, po večini slovenski. — Druga nemška šola pa se ustanavlja dalje na jugu blizu Pesnice same. Manjka pa denarja. In tu se hočejo nemškutarji polastiti neke zamotane zapuščine, katere zgodovina je vprav romantična. Dr. Al. Drašk, rojen na graščini Langenthal pri Pesnici, se je v mladosti preselil v Bukarešto, ker se mu je doma ponesrečila neka operacija. Tam je postal kraljev telesni zdravnik in je tudi ostal do svoje smrti leta 1898. Zapustil je veliko posestvo in 60.000 K v gotovini za šolo, ki bi bila namenjena za viničarske otroke iz Rance in Dobrenj, katera okraja sta popolnoma slovenska. Na tej ljudski šoli pa bi se moral poučevati tudi — r u m u n s k i

in francoski jezik. Ker so ti pogoji pač skoro neizvedljivi, upravlja vso zapuščino finančna prokuratura, kateri je podrejen odbor 12 Mariboržanov. In ti bi radi spremenili oporoko v prid nemški šoli, čemur pa se protivijo Dobrenjčani in pokojnikovi sorodniki.

Tu je hvaležno polje za voditelje mariborskih Slovencev in za politična društva. Poučujejo naj ljudstvo sistematično, a pri tem naj se osokolijo iti po vsej Pesniški dolini do Lúčan. Res, da slovensko prebivalstvo v teh pokrajinah ni politično probujeno, a narodna zavednost se vendar polagoma oprijem lje tal, kar se je posebno pokazalo pri zadnjem ljudskem štetju.

Nekaj nanovo priseljenih Slovencev je tudi še severno Lúčan proti Arvežu, in sicer po ljudskem štetju iz leta 1900. v Hrastju (Krast) 16, v Hardeku pa 5. Leta 1880. niso v teh krajih še našli nič Slovencev. V istini pa v obeh krajih še razumejo vsi starejši ljudje slovensko, dasi o kaki narodni zavesti pri njih ni duha. Izmed šolskih otrok pa me je malokateri raz-

umel, a še ti, ki so me razumeli, so bili otroci priseljenih viničarjev. Vendar pa je v Hardeku še par hiš, kjer deloma govore in molijo doma še slovensko.

Da se je slovenstvo vkljub vsem neprilikam tukaj na severu še tako dolgo ohranilo, se je zahvaliti osamljenosti v medgorju. V kratkem pa zgrade takozvano Sulpsko železnico iz Lipnice po Sulpski dolini, nadalje pa tudi železnico iz Maribora do Zelenega Travnika, na drugi strani pa baje tudi iz Zelenega Travnika čez Radeljsko sedlo v Vuzenico, da se dobi na ta način med Gradcem in Koroško, oziroma Tirolsko za 33 km krajša zveza. Ako se to izvede, bodo preplavili Zgornje Slovenske gorice, Sakovsko in Sulpsko dolino ter pobočja Kozjaka podjetni Nemci tembolj, ker so pokrajine bogate lesa, rud in vodnih sil. Slovenci bodo pod novimi vplivi seveda rapidno izginjali, ako se že poprej ne ukrene kaj v njihovo rešitev.

VIII. Sv. Juri na Pesnici. Svičina. Gomilica. Ernož.

Pri Sv. Jurju na Pesnici je trirazredna utrakvistična šola. V 1. in 2 razredu je učni jezik slovenski, v 3. razredu pa nemški s 4 slovenskimi urami v tednu. Učiteljstvo je slovensko. Tudi cerkev je še popolnoma slovenska, dočim je občina že v nemškutarskih rokah. Sploh se ta župnija močno po nemčuje, na kar deluje najbolj ondotni veliki posestnik, propadli deželnozborski kandidat Damian. Posestniki so večinoma močno zadolženi ter vsled tega odvisni od nemškutarskih mogotcev. Sploh pa v tem kotu Slovenskih goric — severno in zapadno južne železnice od Maribora do Spielfelda — pravi posestniki čimdalje bolj izginjajo. Vse lepe gorice z ličnimi hišami na vrhu so last mestne in tržke gospode. Slovenci pa so njih viničarji.*) Temu propadanju

*) Tu je bil neki Raičev prijatelj dober prorok, ki je vzkliknil leta 1860: „Oj! da za kakih 30—50 let bodo na teh lepih gričih gosposke pristave in poletne stanišča ponosno se po ptujskem polji ozirale in ti krasni kraji se bodo v sto letih potujili!“

je bila mnogo kriva trtna uš, še več pa strast za popivanje in kvartanje. Menda nikjer kmetje toliko ne kvartajo kakor v pesniškem okraju. Zelo bi bilo treba denarnega zavoda in ublažujočega pouka. Sicer je v Mariboru slov. posojilnica, pa ima menda prevelik obseg in premalo pravega zaupanja med kmetskim prebivalstvom.

Sv. Juri je bila lokalija že leta 1787., samostojna župnija je postal leta 1811. Šola je še iz jožefinske dobe, v listinah pa se omenja prvič leta 1792. Prvi štirje učitelji so bili trdi Nemci. Za slovensko šolstvo si je pridobil največ zaslug lani umrli nadučitelj Josip Druzovič, ki je prišel na šentjursko šolo leta 1865.

Prebivalstvo je razen nekaj priseljenih Nemcev slovensko, in sicer se razmere vkljub vsem nemškim agitacijam zadnje čase zboljšujejo. Leta 1880. so našteli 1083 Slovencev in 206 Nemcev, leta 1900. pa 1113 Slovencev in samo 100 Nemcev. Bolj hitro pa nanarašča nemški živelj v občini Špičnik (Speiseneg) (med Sv. Jurjem in Svičino.)

V tej občini so našteli leta 1880. še samo 1 Nemca in 312 Slovencev, leta 1900. pa že 47 Nemcev in 451 Slovencev. — Družba sv. Mohorja ima pri Sv. Jurju 41 članov.

Svičina (Witschein) je v ozki dolini skrita župnija med Sv. Jurjem in Spielfeldom. Tu je velika graščina benediktinskega samostana v St. Lamprehtu, ki ima tudi najlepše vinograde. Samostojna župnija je Svičina že od leta 1196, tedaj ena med najstarejšimi v škofiji. Šola je od leta 1806. Sedaj je šola 3razredna; v 1. razredu je poučni jezik slovenski, v 2. in 3. razredu pa nemški s 4 slovenskimi urami v tednu. Učitelji so Slovenci. Tudi cerkev je še popolnoma slovenska. V občinskem zastopu prevladujejo nemškutarji Pri ljudskem štetju leta 1880 so našteli 436 Slovencev in 94 Nemcev, leta 1900. pa 419 Slovencev in 77 Nemcev. Slovenci kakor Nemci so nazadovali za 16 duš (?) Družba sv. Mohorja ima 56 članov.

Med Svičino in Gomilico je postavil letos ernožki trgovec Wruss vrh

svojih goric 20 metrov visok leseni razgledni stolp, da se more ponašati, da ima najvišjo točko — četudi umetno — v Slovenskih goricah. Razgled s stolpa je res impozanten, zato ga obiskuje mnogo turistov. Nasprotno pogorje proti Gomilicam se imenuje Račje (Ratschach) z nemško enorazredno šolo. Prebivalci so še po večini Slovenci, dasi so leta 1880 našteli poleg 325 Nemcev le 47 Slovencev; mnogo otrok še prihaja v šolo, ki ne znajo nič nemški, a učitelj (Vojaček!) in katehet iz Gomilice ne razumeta besedice slovenske.

Gomilica (Gamlitz) je lična, trgu podobna vas, ki je poleg Sobote druga obmejna župnija, ki se je v polovici prete čenega stoletja skoraj popolnoma ponemčila. V vasi in bližnji okolici ni več Slovencev, pač pa so še v pogorskih podobčinah kakor v Vrhovcah (Eckberg)*, Grudolu (Grubthal), Kranjah, Šenovi (Sernau), Labiču, Kameniku (Steinbach), dasi jih ljudsko štetje iz leta 1900. ne pozna več. Leta

*) Čudno, da nista poznala tega imena ne Šuman ne Raič.

1880. pa so še vendar našteli v Gomilici 47 Slovencev, in sicer 37 v Kameniku, 7 v Vrhovcah in 3 v Labiču. Šumanova knjiga „Slov Štajer“ navaja v Račjem in Kameniku še $^4/_5$ Slovencev, v Vrhovcah $^2/_3$, v Šenavi $^1/_2$. Govoril sem v teh krajih z viničarji, ki so laglje govorili slovensko kot nemško

Pred 50 leti je bila Gomilica še do dobre tretjine slovenska, a tudi dandanes se sme reči, da $^1/_3$ še govori slovensko. Takratni župnik Muršec je imel še vsako prvo nedeljo v mesecu slovensko pridigo; tudi slovenski krščanski nauk je imel v nedeljo popoldne po vaseh, pri pozni maši se je še po 60. letu bral slovensko evangelij. Istotako je poučeval slovensko šolsko mladino, a ne v šoli, temuč v zakristiji. O njegovem delovanju je pisal „Prijatelj“ leta 1855.: „Hvala gre gospodu Matiju Muršecu, ki si perzadeva tudi Nemce zeznaniti s slovenskim duhom, ker v petju iù muziki izurjen podlaga nemškim pesmam slovenske napeve. Tako sem čul dekleta prav mično popevati nemško pesem po slovenskem napevi

vzetem iz pesmi: „Bratje Slovenci smo.“ Čudil sem se, ker so nemške dekline prav zalo prepevale v slovenskem duhu. Ali tukajšni prebivavci niso skoro drugo, kakor ponemčeni Slovenci, kar nam zadosti svedočijo slovenska imena. Pretečeno jesen so tu sem hoteli za kaplana nastaviti terdega Nemca, a l i n i j e b i l z a r a b o.“

Tako je bilo leta 1855. Pa še leta 1890. sta bila župnik in kaplan Slovenca. Dandanes pa sta ž u p n i k i n k a p l a n t r d a N e m c a. Župnik Fürbass (Vrbajs?) je videti odločen nemški nacijonalec, ker nele, da mi ni hotel ničesar pokazati o zapisani preteklosti župnije, temuč je še škodoželjno izjavil, da je sploh le še 5—8 hiš v fari, kjer razumejo slovensko. Toda kakor so mi pravili sosedniji duhovniki ter sem se tudi sam prepričal, je v župniji razen vasi same približno le toliko hiš, v katerih slovensko ne razumejo. Graški škof je Gomilici namenoma vzel slovenskega duhovnika, da v 20—30 letih slovenščina popolnoma izgine. Po zaslugi nemških duhovnikov

ni v župniji nebenega člana družbe sv. Mohorja in v župnijo sploh ne prihaja noben slovenski časopis.

Da je Gomilica zelo stara župnija, dokazujejo listine iz 9. stoletja, kjer se nahaja ime Gomelinz. V župno cerkev je vzidan nagrobni spomenik iz leta 1617., ki pove, da počiva tam „Herr Strallöckher (Stralekar), gewester Rathsburger". V tem kraju so izkopali več rimskih spomenikov, katerih najlepši so nekateri še sedaj na dvorišču ondotne graščine.

Ernož (Ehrenhausen) je razen služabnikov popolnoma nemška župnija. Pri ljudskem štetju leta 1880. so našli v trgu še dva Slovenca, v Beliču (Willitsch) pa 6. Leta 1900. so Slovence sploh utajili, dasi posebno v zadnjih dveh krajih, pa tudi celo na severu v Rečju (Retznei) še mnogo ljudi govori slovensko, vendar se slovenske narodnosti ne zavedajo. Pred 70. do 80. leti je bila v Ernožu še vsako drugo nedeljo slovenska pridiga; še leta 1860. je bil na tabli ob železnici slovenski napis, da se ne sme po železnici

hoditi. Šuman še navaja v imenovani svoji knjigi v Evičah kakor Beliču pol Slovencev. Dobra petina jih je brezdvomno še dandanes, dasi se rapidno ponemčujejo. V nekaterih hišah še molijo slovensko. Kdor bo prišel čez 20 let v te kraje, pa ne bo zasledil več slovenske besede.

IX. Spielfeld. Cmurek. Marija Snežna (Velka). Sv. Ana na Krembergu.

Malo uro hoda ob južni železnici je Spielfeld, važen zaradi križišča železnic. Spielfeld je samostojna župnija od leta 1786. Župnija je močno ponemčena, vendar se sme reči, da je še dobra tretjina slovenskega prebivalstva. Šola je popolnoma nemška, le krščanski nauk poučuje župnik slovenske otroke (15—20) slovensko v zakristiji. V cerkvi imajo Slovenci le še dve stalni slovenski pridigi, velikonočni ponedeljek in na Mihelovo; razen tega je slovenski krščanski nauk v postu vsako nedeljo. Sedanji župnik, g. Muršec,

je častitljiv rodoljub, ki ga boli srce, ko gleda, kako se Slovenci sramujejo svojega materinega jezika. Ako pride Slovenec po opravkih v župnišče ter ga župnik ljubeznivo opozori, da lahko govori ž njim slovensko, odreže se ponosno: „Ih tajč šprehen!“ Pride pa isti oholež k spovednici ter začne slovensko: „Prosim duhovni oče . . .“ Slovensko se namreč spovedujeta še dobri dve tretjini vsega prebivalstva. Sploh bi v vseh teh župnijah do Lipnice, ki veljajo za nemške, že zaradi spovednic ne mogli izhajati nemški duhovniki, ako bi ne bilo slovenskih kapucinov.

Slovenci v Spielfeldu so zelo mehki in popustljivi. Boljši posestniki dajejo svoje hčere v gospodinjski pouk v Gradec, kjer se navlečejo toliko nemške nestrpnosti, da si jemljejo za može dosledno Nemce. In tako prehaja slovenski denar v nemške roke, in slovenske matere množe nemški rod.

Da so bili še v dogledni preteklosti Slovenci ne samo v Spielfeldu, temuč tudi v katastralnih občinah na

severu proti Lebringu, dokaznjejo slovenska krajevna imena Leska, Širka (Široka), Sukdul (Suhidol) itd.

Sicer pa so Slovenci v zadnjih 20 letih tako v Spielfeldu samem, kakor tudi v špielfelskem okraju vendar napredovali. Leta 1880. so našteli v Spielfeldu 76 Slovencev poleg 922 Nemcev, in sicer je bilo vseh 76 Slovencev v Obokih (Obegg), kateri kraj je sploh po večini slovenski, ker Nemcev so našteli le 71. Nadalje so našteli v Strassu 101 Slovenca, v Vogavi pa 6 Slovencev. V Spielfeldu samem ni bilo po tem štetju Slovencev. Leta 1900 pa so našteli v Spielfeldu 102 Slovenca, v Kresnici (Grassnitzberg) 49 (leta 1880. le 3), v Obokih pa samo 22 v Strassu samo 21, v Vogavi 8, Leski 11, v Suhem dolu 2, v Evičah 1. Vsi zadnje omenjeni kraji pa pravzaprav nimajo prvotnih Slovencev, temuč so to le služabniki in nekateri obrtniki. V vildonskem okraju sploh je bilo leta 1900 še 56 Slovencev.

Družba sv. Mohorja šteje v Spielfeldu 8 članov.

Od Spielfelda do Radgone je pred 30 40 leti tvorila jezikovno mejo reka Mura, celo na levem bregu Mure so se našle še slovenske naselbine. Dandanes pa se z malimi izjemami sme smatrati za jezikovno mejo meja med mariborskim, ljutomerskim in radgonskim okrajnim glavarstvom. Kraji ob Muri so rodovitni, zato pa kar vidno rastejo nove naselbine in vasi, ž njim pa tudi šole, ki so skoraj dosledno nemške (šulferajnske). Take šole so v Lihovcih Liechendorf), Svečanah (Siegersdorf), Sladkem vrhu, Lokavcu (Lugatz) itd. V Črniščini (napačno Črneti, ker ljudstvo še danes imenuje kraj Črniščina) je še nekaj Slovencev, čeravno je ljudsko štetje leta 1880. našlo le dva. Preko Mure t. j. na levem bregu je še nekaj Slovencev v Nemški Gorici, Hartu in celo v Kleku (Klöch). Dr. Bernhardi navaja gradova Brunnsee in Weinburg, ki sta daleč na severu levega brega Mure, za nemška obmejna kraja. V Weinburgu (Vinica) je še danes nekaj Slovencev, dasi ljudsko štetje pozna le tri Slovence.

Cmurek je skoraj popolnoma ponemčen trg, a okolica na desnem bregu Mure je še večinoma slovenska. Sem spadata namreč kraja Sladki vrh (Sladka gora) in Dražen vrh (Trassenberg), kjer Slovenci lepo napredujejo. V Sladkem vrhu niso leta 1880. našli nobenega (?) Slovenca, leta 1900. pa so le morali vpisati 94 Slovencev poleg 145 Nemcev. V Dražem vrhu pa so našteli leta 1880. 266 Slovencev poleg 115 Nemcev, leta 1900: pa 274 Slovencev in 119 Nemcev. Tudi v Babjem vrhu (Babenberg), Svečanah (Siegersdorf) in v Rakiču še niso našli leta 1880. nič Slovencev. Leta 1900. pa so našteli v Babjem vrhu 71 Slovencev poleg 127 Nemcev, v Svečanah 41 Slovencev poleg 52 Nemcev in v Rakiču 3 Slovence. Graben je bil dr. Hlubeku še „ein windisches Dorf“, leta 1880. pa so našteli le še 7 Slovencev poleg 276 Nemcev. V prvih dveh krajih pa ljudstvo zna še večinoma sploh slovensko, tudi tisti, ki so se vpisali za Nemce.

V cmureški župni cerkvi je še nekaj slovenskih pridig v letu; v postnem

času je še vsako nedeljo slovenski krščanski nauk. Sedanji župnik Lopič, bivši kompromisni slovenski kandidat, je Slovenec, dasi ne posebno zaveden. Pred 40 leti se je tudi še v šoli nekoliko slovensko učilo. Ob mostu čez Muro je bil še celo slovenski napis. Dandanes so tržani zagrizeni nemški nacijonalci, ki imajo svoj Bismarckov trg, Schillerjev spomenik itd. Pri sodišču so vsi uradniki Nemci, tudi pri davkariji je le redko kdaj kak slovenski uradnik. In vendar je v sodnem okraju še skoraj 3000 Slovencev!

V Tratah (Wiesenbach) so našteli leta 1880. še samo 11 Slovencev, leta 1900 pa že 30. Hlubek pa šteje Trate med nemške vasi. Tudi v Lokavcu je še nekaj Slovencev, dočim so v Vratjem (Frattenberg) popolnoma izginili.

Marija Snežna (Velka) obeta postati popolnoma slovenska župnija. Leta 1873. je namreč prišla k lavantinski škofiji. Župnija ima trirazredno (a se kmalu razširi v štirirazredno) slovensko šolo. Pri ljudskem štetju leta

1880. so našteli 1029 Slovencev in 52 Nemcev, leta 1900. pa 1063 Slovencev in 87 Nemcev. Kolikor spada župnije pod mariborsko okrajno glavarstvo, ni bilo nobenega Nemca v njej. Družba sv. Mohorja šteje 44 udov.

Rožengrunt (Rosengrund) je močno ponemčen kraj, vendar tudi tu Slovenci polagoma napredujejo. Leta 1880. so našteli samo 4 Slovence, leta 1900. pa 43 Slovencev in 212 Nemcev, v resnici pa je dobra polovica Slovencev. Šuman navaja leta 1868. samo 4 nemške posestnike.

Sv. Ana na Krembergu je trdna slovenska postojanka, kjer je ljudstvo zelo zavedno in prebujeno ter mnogo čita. Družba sv. Mohorja šteje 130 udov; v župnijo pa prihaja tudi lepo število slovenskih časopisov. V novejši dobi sta zelo veliko storila za narodno probujo upokojeni duhovnik Vincenc Bauman in letos umrli rodoljub Alojzij Vakaj. Sploh je tekla v tej župniji zibelka mnogim slovenskim učenjakom. Štirirazredna šola je slovenska. Prvotno je bila Sv. Ana apačka

podružnica. Redno šolo ima od leta 1829. Cerkev je bila postavljena leta 1695. Leta 1809. so obiskali Sv. Ano Francozi. Župnija spada deloma v mariborsko, deloma v radgonsko okrajno glavarstvo. Prebivalci so skoraj sami Slovenci. V mariborskem delu so našteli leta 1880. 259 Slovencev in 3 Nemce, v radgonskem delu pa 134 Slovencev in 6 Nemcev. Leta 1900 ni bilo v mariborskem delu nobenega Nemca in 248 Slovencev, v radgonskem okraju pa 135 Slovencev in 5 Nemcev. In zaradi teh 5 Nemcev se mora v šoli poučevati tudi nemščina. Pravi unikum je, da hodi to šolo in ono pri Sv. Duhu na Ostrem vrhu in v Kaplji nadzorovat nemški okrajni šolski nadzornik iz Lipnice, ki ne zna besedice slovenske. Občina je Ščavnica, ki je štela leta 1900 792 Slovencev in 61 Nemcev.

X. Apače. Radgona. Prekmurje.

Nasova (Nassau) je bila svoječasno tudi všolana k Sv. Ani, a Nemci

so ruvali toliko časa, da so jo dobili k Apačam, kjer se s pomočjo nemške šole hitreje ponemčuje. Vendar velja Nasova še vedno za slovenski kraj. Tri hiše te občine spadajo zaradi bližine še k Sv. Ani. Leta 1880. so našteli 253 Slovencev in 139 Nemcev, leta 1900. pa 120 Slovencev in 277 Nemcev. Slovenci so nazadovali za 133, Nemci pa napredovali za 138 duš. Bati se je, da se Nasova bliža svoji nekdanji usodi. Dr. Hlubek pripoveduje namreč v svoji knjigi, da je bila Nasova poprej popolnoma nemška, a v njegovem času se je samo slovensko govorilo. Tudi Šuman navaja v svoji knjigi Nasovo za popolnoma slovensko. Dr. Hlubek razlaga ta preobrat tako, da se prebivalci pečajo le z vinorejo, in ta dela razume slovenska žena bolje kot nemška, in zaradi tega so nemški posestniki si jemali Slovenke za žene. Dandanašnjemu ponemčevanju je kriva nemška šola v Apačah, ki pa jo obiskuje dobra $^1/_4$ slovenskih otrok.

Precej Slovencev je še tudi v Lešanah (Haseldorf), ki pa so tudi

všolane v Apače. Leta 1900. so našteli 30 Slovencev in 236 Nemcev. Črnce (Schirmdorf) so popolnoma ponemčene, dasi je bilo pred 40 leti do tretjine Slovencev. Leta 1900 so našteli še 22 Slovencev. Naletel pa sem le na nekega 25letnega mladeniča, ki je govoril dobro slovenščino, a naučil se je je na „tujem“, največ pri vojakih. Podobno je z Marhečko vasjo (Marchersdorf), ki je bila po Šumanu še tudi do tretjine slovenska, a leta 1900. so našli le še 3 Slovence. Istotako ponemčene vasi so Segovci (Sögersdorf), Jankova (Janchersdorf) in Lutverci (Leitersdorf). Vendar sem v zadnji vasi naletel na odraslo deklico, ki ni razumela mojega nemškega vprašanja. Pojasnila mi je, da so se njeni starši priselili iz slovenske župnije Tišine na Ogrskem, kjer se celo v šoli uči po slovenski knjigi, ki jo je spisal domači rodoljubni župnik. Kakor vidimo, niti na Ogrskem ni zistem Slovencem tako sovražen, kakor tostran Mure. Sploh si v apački župniji nakupuje več pridnih ogrskih Slovencev posestva. Za Šumanove dobe

je bila v Lutvercih še četrtina slovenskega prebivalstva. Leta 1900. so uradno našteli le 5 Slovencev. V Žepovcih (Schöpfendorf) ni več Slovencev.

Skupno je župnija Apače še do dobre tretjine slovenska. P. Kozler imenuje l. 1854. Apače nemško vas v svojem navodilu k prvi izdaji zemljevida slov. dežel (Kratek slovenski zemljopis in pregled itd.) Takrat še nista bili proklopljeni vasi Nasova in Lešane.

Duhovnika sta še oba Slovenca. Župnik Kukovec je častitljiv rodoljub, ki ga je nemški škof do njegove starosti pošiljal na Nemško. Kaplan je prekmurski Slovenec. Izmed učiteljstva ne zna nobeden slovensko. Apače so spadale svojedobno k lavantinski škofiji. Iz šole in cerkve je dandanes slovenščina popolnoma izginila, dasi je bila pred 40 leti še vsako četrto nedeljo slovenska pridiga, a v slovenskih vaseh je bil še pred desetletji po nedeljah popoldan slovenski krščanski nauk. Družba sv. Mohorja pa še vendar šteje 31 članov. V Marhečki vasi je 4 raz-

redna nemška šola, ki pa jo obiskuje še mnogo slovenskih otrok.

V vaseh na levem bregu Mure so ostanki slovenščine še redkejši, dasi je bilo pred 40 leti še dokaj slovenskega življa v Homcu, Pridovi (Pridahof), Farovcih (Pfarrsdorf), Trnovi (Dornau), Vesci (Landörfl) in Obrajni (Halbenrain). Sedaj so Slovenci v teh vaseh le še služabniki.

Južno Apač ležeče vasi Plitvica, Plitviški vrh in Lománoše spadajo v slovensko župnijo Sv. Peter pri Radgoni. Pred 40. leti so veljale te tri vasi za izključno slovenske, dandanes pa je že precej Nemcev. V Lomanošah (Deutsch (?) Radersdorf) so našteli leta 1880. 171 Slovencev poleg 51 Nemcev, leta 1900. pa 33 Slovencev poleg 205 Nemcev; v Plitvici leta 1880. 357 Slovencev poleg 314 Nemcev; v Plitviškem vrhu leta 1880. 170 Slovencev poleg 19 Nemcev, leta 1900. pa 173 Slovencev poleg 9 Nemcev. Ljudsko štetje seveda ni merodajno, ker vsi prebivalci v teh vaseh, kakor v šentpetrski župniji sploh, govore slovensko.

Mesto Radgona je razen služabnikov že večinoma ponemčeno. Leta 1880. so našteli še 112 Slovencev poleg 2156 Nemcev, leta 1900. pa še samo 97 Slovencev in 1662 Nemcev. Več Slovencev je še v predmestju Grez, ki pa spada v šentpetrsko župnijo. Slovenci imajo še v mestu svojo cerkev (Marijino), kjer so slovenske pridige zaradi slovenskih vasi v Prekmurju. Duhovniki so Slovenci, šola je popolnoma nemška. Tudi pri uradih navadno nimajo slovenskega uradnika.

Ime mesta je po slovenskem imenu Radigoj, kakor razlaga sam Nemec Zahn v svoji knjigi „Älteste Burgen in Steiermark.“ Prvotno se je baje mesto imenovalo Radigojina. Dr. Bernhardi izkazuje Radgono še med slovenskimi naselbinami. Tudi dandanes bi tujec ob nedeljah in praznikih ne verjel, da je v nemškem mestu, ker vse govori slovensko.

Zanimivih za folklorista in jezikoslovca je pet slovenskih vasi v Prekmurju, t. j. med mestom Radgono in ogrsko mejo na levem bregu Mure.

Mejo proti Ogrski tvori potok Kučenica (Kušernica). Te zanimive vasi (domačini pravijo vasnice) so: Potrna (Laafeld), Žétinci (Sicheldorf), Dédojnci (Dedenitz) Zénkovci (Zelting) in Górica (Windisch-Gorizen). Te vasi so si obranile nepokvarjen slovenski značaj, svoje posebne šege in navade ter svoje narečje. In sicer se v prvih dveh vaseh ljudsko narečje bistveno razločuje od narečja v poslednjih treh vaseh. Škoda da se še ni dobil slovenski folklorist, ki bi nam zbral vse posebnosti teh prekmurskih Slovencev, preden izgube tudi te vasi svoje pristno narodno obilježje. Preblizu so namreč radgonski nemški agitatorji, da ne bi sčasoma tudi teh naših ljudi zavedli. In pri tem so ti Slovenci od ostalih Slovencev tako osamljeni, da vemo tako malo o njih, kakor o ogrskih ali benečanskih Slovencih. Podrejeni so nemški škofiji in nemški politični oblasti, zato pa je res pravi čudež, da so se mogli še tako dolgo ohraniti, Pri njih ne velja Šumanova hipoteza, da „ob ravenah je Slovenstvo

najdalje nazaj potisneno, na gorah se najdalje drži.“

Po ljudskem štetju leta 1880. je bilo v Potrni 211 Slovencev in 39 Nemcev (ker se je že začelo radgonsko predmestje semkaj raztezati), v Žetincih 166 Slovencev, 0 Nemcev; v Dedojncih 122 Slovencev, 0 Nemcev; v Zenkovcih 120 Slovencev, 3 Nemci in v Goriei 155 Slovencev in 50 Nemcev. Leta 1900. pa so našteli v Potrni 179 Slovencev in 97 Nemcev; v Žetincih 153 Slovencev, 0 Nemcev; v Dedojncih 113 Slovencev in 5 Nemcev, v Zenkovcih 129 Slovencev in 0 Nemcev in v Gorici 122 Slovencev in 54 Nemcev. V resnici pa v vseh petih vaseh ni pravega Nemca. Ljudstvo je večinoma zavedno ter mnogo čita. Družba sv. Mohorja ima v Radgoni 82 članov, ki so skoraj vsi v teh vaseh. Naletel sem na paši na mladino, ki je imela Mohorjeve knjige v roki. Žal, da sem našel tudi 12letnega fanta in 14letno deklico, ki sta čitala vsak svoj snopič nemškega roparskega romana, kakršne prodaja radgonski knji-

govez za par krajcarjev. To je sad nemškega šolanja. Vseh pet vasi je namreč všolanih v čisto nemško šolo v Radgoni. Tu bi pač bilo sveto delo, ako bi se pomoglo vasem ustanoviti skupno slovensko šolo. Saj bi vaščani gotovo radevolje prevzeli del bremena po svojih močeh. O narodni zavednosti teh prekmurskih Slovencev pač priča najbolje to, da si sami skrbe za slovenski pouk doma. V vsaki vasi imajo svojo „učiteljico“, t. j. dobro izšolano kmečko dekle, ki poučuje ob nedeljah, posebno v zimskem času, slovensko mladino slovensko čitati in pisati. Uspehi so prav povoljni, ker ga skoraj ni vaščana, ki bi ne znal z razumevanjem čitati slovenske knjige, dasi se v šoli niso učili besedice slovenske. Mnogo zaslug pri tem imajo tudi slovenski kaplani v Radgoni, ki hodijo vsako nedeljo popoldne poučevat v te vasi slovenski krščanski nauk.

Neka posebnost teh vasi je tudi, da izšolajo toliko duhovnikov, kakor menda nobena druga pokrajina na Slovenskem. So hiše, ki imajo po dva,

da, celo po tri duhovnike (Rožman), tako da bi lahko samo te vasi preskrbovale graško škofijo s potrebnimi slovenskimi duhovniki. Žal, da jih najdemo več med trdimi Nemci kot ob jezikovni meji.

Neodpustna slovenska malomarnost bi bila, ako bi prepustili zavedne Prekmurce njihovi usodi, kakor se je to godilo dosedaj.

Splošni pregled.

Marsikomu se bode moj opis zdel morda dolgočasen, ker je poln številk. Toda te številke nam morajo biti tako ljube in žive, kakor so ljube in žive bankirju številke njegovih blagajniških knjig. Kakor namreč njemu govore te številke o prometu v njegovem blagostanju, govore tudi številke na ljudskem gibanju o aktivih in pasivih v našem narodnem obstanku. Sicer pa, kakor sem opetovano poudarjal, za Slovence številke o ljudskem štetju niso zanesljive, temuč v splošnem preveč pesimistične. Vendar si na podlagi teh številk in lastnega opazovanja lahko napravimo bilanco o našem življenju ob jezikovni meji. Sobota, Arvež, Gomilica, Apače in deloma tudi Spielfeld so za slovenstvo izgubljeni, dasi so ti kraji pred polstoletjem bili še vsaj do polovice naši. O Sv. Lovrencu niti ne govorimo več. Zdržati, oziroma rešiti pa bi se še dale župnije Sv. Jer-

nej, Pernice, Kaplja, Sv. Duh, deloma Lučane in prekmurske vasi Pri prvih dveh župnijah je to tem laglje ker sta pod lavantinsko škofijo. Ostale bi bilo mogoče rešiti le, ako bi se priklopile lavantinski škofiji ter dobile vsaj nekaj slovenščine v šole. Na tako priklopitev pa skoraj ni misliti, ker je znano, koliko bojev je bilo treba, da se je leta 1859. delila sekovska škofija.*)

In takrat smo imeli škofa Slomšeka, ki je vkljub svoji verski ozkosrčnosti vendar bil vnet rodoljub. S kako neustrašenostjo so takrat šli slovenski duhovniki v boj, dokazujejo posebno dopisi v „Sloveniji“. Tako je pisal leta 1849. neki duhovnik pod naslovom „Kaj bomo mi slovenski Štajerci sekovske škofije začeli?“ . . . „Že več kot šest sto let je preteklo, kar so Slovenci v spodnji štajerski de

*) Do leta 1859. je sekovska (graška) škofija obsegala na Spod. Štajerskem sledeče dekanije: Maribor, Marnberg, Sv. Lenart v Slov. goricah, Jarenina, Hoče, Slivnica, Ptuj, Zavrč, Velika Nedelja in Ljutomer.

želi sekovske škofije svojimu narvišemu duhovnimu pastirju grad Sekovski na Lipnici, počasi pa veliko vinogradov v narlepših slovenskih okolicah preskrbeli, njemu dačo odrajtovali, ino v vsih potrebah zanj si narveč prizadeli.“ Nato pa vprašuje: „Štajerski Slovenci sekovske škofije! Kaj ste vi za nekdajne vaše stroške in teškoče od svojih nemških škofov perjeli? Kak vam je vaša serčna zvestoba od njih bila naplačana? Jeli ste že od 600 let po tem, kar škofe imate, kdaj rojenega Slovenca za viši pastirja imeli, de bi živi glas iz ust njegovih zaslišali ino vsi razumeli? Jeli ste ne bili samo najete ovce? Pokažite njihove pastirske razpise na svojo slovensko čredo; povejte mi nekaj od njih pridig in naukov, katere je vsak duhoven viši pastir per mnogoterih priložnostih svojoj čredi razumljivo sam deržati dolžen! Ali so mende imeli, ali zdaj imajo tam v Gradcu svoje pomočnike Slovence okoli sebe, kateri mesto njih slovenske šole obiskujejo vunder vsako leto enkrat, de bi se prepričali črez stališ, omiko in ohranjenje vaše mladeži“ itd.

In ravno glede šolstva nam je graška škofija največ škodovala, in sicer ne samo škof s svojimi nemškimi duhovniki, temuč tudi slovenski duhovniki kot slepi škofovi klečeplazci. Tako je n. pr. izdal slovenski dekan pri Veliki nedelji kot okrožni šolski ogleda na podrejene šolske predstojnike sledečo okrožnico: „Das hochwürdigste f. b. Seckauer Ordinariat hat unterm 31. Oktober 1849 Z. 2454 folgendes anher erinnert: Diejenigen Lehrer, die im abgewichenen Schuljahre die Betreibung des Unterrichtes der deutschen Sprachlehre zur Unzufriedenheit der Eltern (?) mehr oder weniger vernachlässiget haben, sind im Namen des Ordinariates zur diesfälligen Schuldigkeit umso mehr zu ermahnen, als dieses in ihrem eigenen (?) Vortheile liegt, und dermalen keine neuen Gesetze diesfalls erlassen sind, so wie auch die nöthigen Schulbücher in windischer Sprache mangeln.“ Sicer pa je graški ordinarijat zanemarjal svojo dolžnost glede šol. Po takratnem zakonu bi moral vsako leto obiskati vse šole, a od leta 1827. do 1850. ni bilo graškega škofa v slovenske šole.

Dandanes škofje sicer nimajo vpliva na šolo, a tajiti se vendar ne dá, da je graško škofijstvo velika ovira razvitju slovenskega naroda. Duhovniki, ako so tudi Slovenci, morajo biti popolnoma indiferentni, sicer jih škof na vsako nemškutarsko ovadbo prestavi med trde Nemce. Vsega občudovanja in spoštovanja so tedaj vredni tisti duhovniki, ki na mejah vkljub temu še niso odreveneli za našo narodnost.

Dasi je leta 1845. solnograški nadškof izrekel: „Odkar ne dava več sv. Duh čudovitega daru jezikov, se ne smejo vernim nariniti pastirji kateri njih jezika ne razumejo," je sekovski škofiji posvetil trdega Nemca Raucherja za škofa, dasi je njegova škofija imela nad 200.000 Slovencev.

Ako bi se moglo kdaj res izpolniti Ra čevo prorokovanje, da graško škofijstvo prepusti Kapljo in Sv. Duh lavantinski škofiji, kakor je baje obljubil svoječasno graški škof, ponudila bi se lahko Gradcu v zameno Sobota, ker lavantinski škofiji bo itak primanjkovalo za to župnijo nemškega duhov-

nika, ki ga pa bodo ponemčeni Sobotčani prej ali slej zahtevali.

Nasprotno pa bo graški škofiji kmalu zmanjkalo slovenskih duhovnikov, ker zaradi znanega terorizma že sedaj slovenski mladeniči izpod področja graške škofije rajši hodijo v mariborsko semenišče. — Seveda se brez hudega in vztrajnega boja kaj takega ne doseže, a za tak boj na merodajnem mestu v Mariboru že davno ni več trdne volje.

Zato bo treba drugih potov, da ne ostanejo Slovenci ob mejah, posebno v graški škofiji brez stika z ostalim Slovenstvom. Ena taka pot se je ravnokar izbrala. Slovenska krščanska zveza na Štajerskem namreč razglaša, da snuje potovalno knjižnico za te obmejne kraje ter pozivlja rodoljube, da darujejo v ta namen knjig in denarnih prispevkov.

Misel je prav srečna, dasi se mora vsakomur čudno zdeti, kako da se je šele ta „Benjamin“ med slov. organizacijami moral oprijeti take inicijative. Treba bo pa še drugih sredstev. Saj

dokazuje politično zborovanje, ki so ga priredili spodnještajerski neodrešenci 5. nov. t. l. v Gradcu, da se pripravljajo nova narodna nasilstva proti Slovenstvu posebno ob jezikovnih mejah in proti slovenskim delavskim kolonijam na Srednjem in Gornjem Štajerskem.
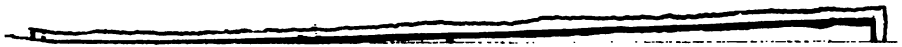
Priloženi zemljevidni načrt ima merilo 1 : 300.000.